



Pierwsza pomoc emocjonalna

Milczenie nie zawsze jest złotem

Producenci nauki – obywatele



WYDAWCA PISMA:

Pomorskie Centrum Edukacji
Nauczycieli w Gdańsku,
al. gen. J. Hallera 14, 80-401 Gdańsk
tel.: (58) 34 04 100 (centrala);
(58) 34 04 110 (sekretariat)
fax: (58) 34 10 763, www.pcen.gda.pl
e-mail: edukacjapomorska@
pcen.gda.pl

ZESPÓŁ REDAKCYJNY:

Małgorzata Bukowska-Ulatowska
– redaktor naczelna
Magdalena Urbaś
– z-ca redaktor naczelnej

Beata Symbor
Joanna Aleksandrowicz

PROJEKT GRAFICZNY, SKŁAD:

Beata Kwaśniewska

WSPARCIE TECHNICZNE:

Andrzej Cylwik
Dorota Gmerek
Anna Szabłowska
Jarosław Szabłowski
Olgierd Tuskiewicz

WSPÓŁPRACA:

Pomorska Biblioteka
Pedagogiczna w Gdańsku

Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku



Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Biuletyn Pomorskiego Centrum
Edukacji Nauczycieli w Gdańsku
Organ prowadzący:
Samorząd Województwa Pomorskiego
Placówka posiada akredytację
– decyzja Pomorskiego Kuratora
Oświaty w Gdańsku nr 74/2020
z dnia 12 sierpnia 2020 r.
Placówka wpisana do rejestru
instytucji szkoleniowych
Wojewódzkiego Urzędu Pracy
w Gdańsku pod nr ewidencyjnym
2.22/00057/2007

PUBLIKUJ w „EDUKACJI POMORSKIEJ”

Redakcja czasopisma serdecznie zaprasza do współpracy partnerów indywidualnych i instytucjonalnych, podejmujących inicjatywy korzystnie wpływające na kształt oświaty w naszym regionie. Zachęcamy do nadsyłania ciekawych artykułów na adres: edukacjapomorska@pcen.gda.pl oraz korzystania z możliwości uzyskania patronatu medialnego „Edukacji Pomorskiej”. Szczegółowe informacje dot. zasad publikacji, a także numery archiwalne naszego dwumiesięcznika są dostępne na stronie internetowej: www.pcen.gda.pl/publikacja/edukacja-pomorska.

W następnym numerze: przeciwdziałanie dezinformacji



Fot. <https://www.pexels.com>



Fot. B. Kwaśniewska

Drodzy Państwo,

dynamika świata przyczynia się do jego nieustannego i nieprzewidywalnego rozwoju oraz ruchu w przestrzeni rzeczywistej i wirtualnej. Jak człowiek odnajduje się w tym pędzie? Zapewne różnie: może żyjąc w nieustannym pośpiechu, może trochę gubiąc się w tych rzeczywistościach, negując czy zaprzeczając nieuchronności zdarzeń bądź je kreując... W tym świecie funkcjonują osoby wysoko wrażliwe, czasem milczące i bojaźliwe, czy też osoby z trudnością radzące sobie ze swoją emocjonalnością, potrzebujące bycia zauważoną/y przez drugiego człowieka. W aktualnym numerze „Edukacji Pomorskiej” poruszamy kwestie zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Wskazujemy możliwe sposoby udzielania im wsparcia emocjonalnego przez nauczyciela, zaczynając od uważności na sytuację dziecka i ucznia. Naczelna zasada etyczna w medycynie głosi *primum non nocere* – powinien to być także fundamentalny drogowskaz w edukacji. Prezentujemy Państwu projekt Martyny Wojciechowskiej *MŁODE GŁOWY*, który otwarcie zajmuje się problemem zdrowia psychicznego nastolatków. Niestrudzenie szukamy odpowiedzi na wiele pytań: Jak wzmacniać poczucie własnej wartości i poczucie sprawstwa u dzieci i młodzieży? Jak być obecnym dla dziecka i młodego człowieka, aby nie chcieli się wylogowywać z życia? Co i jak czynić, by chcieli i mogli cieszyć się pełnią życia? Pochyliamy się nad milczeniem, które w przypadku mutyzmu wybiórczego nie jest ani formą wyrazu, ani wartością. Skupiamy się na nauce obywatelskiej. Każda/y z nas może mieć swój wkład w budowę dorobku naukowego ludzkości, stając się *producentem nauki*, a szkoła – jak przekonuje autorka tego wydania – jest pożądanym partnerem dla naukowców-badaczy. Jak w każdym wydaniu „Edukacji Pomorskiej”, zapraszamy do przyjrzenia się temu, co wokół i wewnątrz szkół w naszym regionie. Rozmawiamy o nowoczesnych technologiach i instrumentach elektronicznych na innowacyjnych lekcjach muzyki czy o sztucznej inteligencji (AI). Pokazujemy wiosenno-święteczne obrzędy i zwyczaje, projekt czytelniczy z bajkami i baśniami w roli głównej oraz kaszubskie gry i zabawy, takie jak szcudła czy *kùlanie krągla*. Stałym kącikiem naszego periodyku są aktualności z Pomorskiej Biblioteki Pedagogicznej w Gdańsku, nowości wydawnicze i polecana literatura fachowa, tym razem nt. poruszanych w tym numerze zagadnień zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Z perspektywy matematyki oraz literatury pięknej mogą Państwo spojrzeć na Słońce i Księżyc oczami organizatorów VI Pomorskiej Uczniowskiej Konferencji Naukowej zrealizowanej w ramach projektu *Zdolni z Pomorza*.

Za Eckhartem Tolle: *Nie jestem moimi myślami, emocjami i postrzeganiem zmysłowym ani doświadczeniami. Nie jestem treścią mojego życia. Jestem życiem. Jestem przestrzenią, w której wszystko się wydarza. Jestem świadomością. Jestem TERAZ. Jestem.*

W każdej chwili dzieci i nastolatki domagają się uważności drugiej osoby, uważności dorosłych. Mówią nam: *jesteśmy, JESTEM*. Za oknem piękna, wiosenna aura – powiew nadziei. Życzę nam wszystkim, aby została z nami na dłużej: dostownie i w przenośni, w byciu BARDZIEJ dla siebie i BARDZIEJ dla innych.

dyrektor

Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli
w Gdańsku

SPIS TREŚCI

■ SŁOWO WSTĘPNE	3
■ TEMAT NUMERU	
Pierwsza pomoc emocjonalna – jak nauczyciel może jej udzielić?	5
<i>Lucyna Kicińska, Jolanta Palma</i>	
MŁODE GŁOWY. Otwarcie o zdrowiu psychicznym	8
<i>Marta Skorupska i Zespół Fundacji UNaweza</i>	
Dzieci wysoko wrażliwe w świecie na wysokich obrotach.....	10
<i>Katarzyna Żych</i>	
■ PCENne informacje	
PCEN w Gdańsku – instytucja wspierająca szkołę ćwiczeń oraz szkoły współpracujące w ramach projektu <i>Szkoła ćwiczeń w Szkole Podstawowej nr 29 Leonardo w Gdańsku</i>	13
<i>Piotr Zubowicz</i>	
■ FORUM EDUKACYJNE	
Milczenie nie zawsze jest złotem, czyli o mutyzmie wybiórczym	15
<i>Magdalena Smoleń-Kowalska</i>	
Producenci nauki – obywatele.....	18
<i>Magdalena Urbaś</i>	
Jak skonstruować program nauczania zawodu?	21
<i>Tomasz Kąkol</i>	
■ PRAWO OŚWIATOWE	
Wspomaganie jako forma nadzoru (kadry pedagogicznej) a wspomaganie (pracy szkoły) jako forma doskonalenia	23
<i>Jolanta Kijakowska</i>	
■ BADANIA I ANALIZY	
Poznaj najnowsze publikacje Wydawnictwa Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji	26
<i>źródło: www.frse.org.pl</i>	
■ TIK W SZKOLE	27
■ WOKÓŁ NAS	
Plastyka obrzędowa i symbolika okresu wiosenno-wielkanocnego w różnych regionach	28
<i>Anna Flis</i>	
SPÓRTOWÉ ROZEGRACJE W REMUSOWIM LIPNIE, czyli kaszubskie gry I zabawy w ujęciu praktycznym ...	32
<i>Justyna Mikołajczyk</i>	
Projekt czytelniczy <i>W świecie bajek i baśni</i>	36
<i>Bogusława Bałdzikowska, Emilia Jetka</i>	
Instrumenty elektroniczne jako forma innowacji pedagogicznej prowadzonej w Szkole Podstawowej w Kowalach	40
<i>Marzena Krasowska</i>	
■ BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA	
Pomorska Biblioteka Pedagogiczna poleca zbiory na temat zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży.....	42
<i>oprac. Zdzisława Pawełczak</i>	
VI Pomorska Uczniowska Konferencja Naukowa	44
<i>Justyna Malinowska</i>	
■ O TYM SIĘ MÓWI	47
<i>oprac. Joanna Aleksandrowicz</i>	

TEMAT NUMERU

Pierwsza pomoc emocjonalna – jak nauczyciel może jej udzielić?

Lucyna Kicińska, Jolanta Palma

Temat zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży od dłuższego już czasu nie traci na aktualności. Wielu nauczycieli w swojej codziennej pracy stoi przed wyzwaniem, jakim jest wsparcie ucznia w kryzysie emocjonalnym.

Oczywiście nie jest rolą ani obowiązkiem nauczyciela diagnozowanie u ucznia problemów natury psychicznej. Jednak nic nie stoi na przeszkodzie, aby w sytuacji tego wymagającej udzielił on uczniowi tzw. **pierwszej pomocy emocjonalnej** (PPE) – na wzór pierwszej pomocy przedmedycznej, która ratuje ludzkie życie. Jej upowszechnianie jest szczególnie ważne, ponieważ część pedagogów czuje się niekompetentna lub uważa, że nie ma umiejętności, aby pomagać dzieciom i nastolatkom w przezwyciężeniu emocjonalnych trudności. Z pomocą przychodzi im prosta **zasada 4xZ**, którą może zastosować każdy. Oto, co się pod nią kryje:

ZAUWAŻ – zwracaj uwagę na wszelkie zmiany w funkcjonowaniu ucznia, dostrzeż widoczne symptomy przeżywanego przez niego kryzysu (np. zaburzenia koncentracji i trudności z zapamiętywaniem, drażliwość, płaczliwość, postawa wroga względem otoczenia, wybuchy płaczu w szkole, reakcja złości na złą ocenę czy próby rozmowy ze strony rodzica), nie diagnozuj – zostaw to specjalistom zdrowia psychicznego;

ZAPYTAJ – bądź życzliwy i stonowany – powiedz o tym, co zauważyłeś i jakie wywołało to u Ciebie emocje, zadawaj konkretne i bezpośrednie pytania, np.: *Zauważyłam, że ostatnio jesteś smutna/y. Niepokoi mnie to i chciałabym z Tobą porozmawiać o tym, jak się czujesz. / Czy mówiąs/ęś już komuś o tym, jak się czujesz?*, obserwuj zachowanie ucznia podczas rozmowy;

ZAAKCEPTUJ – okazuj uznanie i akceptację, uprawomocnij emocje, zachęcaj do dalszej otwartości: *Doceniam, że się przede mną otworzyłaś/ęś. Domyślałam się, że wiele Cię to kosztowało. / Rozumiem, że boisz się, że nigdy nie poczujesz się lepiej. Bezsilność i zwątpienie są naturalną konsekwencją długotrwałego smutku.*, pamiętaj, że w subiektywnie trudnej dla siebie sytuacji człowiek ma prawo postrzegać świat po swojemu – w czarnych barwach, przeżywać dramat i nie widzieć dla siebie rozwiązań – nie oceniaj, nie dyskutuj, nie przekonuj;

ZAREAGUJ – zachęć do dłuższej rozmowy, informuj o działaniach, jakie zamierzasz podjąć: *Ustalę, kiedy i jak możesz skontaktować się z psychologiem*

(pedagogiem) i powiem Ci o tym jutro./ Słyszę, jak jest Ci ciężko. Skontaktuję się z Twoimi rodzicami i porozmawiam z nimi o tym, co przeżywasz, jasno zaznaczaj obszar decyzji ucznia: Rozmowę z psychologiem /pedagogiem możesz odbyć sam albo możemy zrobić to razem. / Nie mogę się zgodzić na to, żebyś został sam(a)., ustal plan działania, realizuj i monitoruj go.

Problemy emocjonalne często idą w parze, np. z atakami na siebie, byciem wobec siebie krytycznym czy prowokowaniem otoczenia. Uczeń lub uczennica mierzący się z depresją lub myślami samobójczymi bywa nieprzyjemny/a wobec nauczyciela, może nie chcieć rozmawiać lub odrzucać pomoc. Jeśli tak się zdarzy po próbie rozmowy ze strony nauczyciela, warto ponownie zakomunikować wprost swoje zainteresowanie, życzliwość i troskę. Ważne jest też to, aby być cierpliwym i wytrwałym w nawiązywaniu kontaktu. Można wtedy powiedzieć: *Teraz możesz nie chcieć ze mną rozmawiać. Jeśli chcesz, możemy porozmawiać, kiedy będziesz w lepszym nastroju. / Poczekałam, bo martwię się o Ciebie i zależy mi na tym, żeby Ci pomóc. Zależy mi, abyś jak najszybciej poczuł/a się lepiej.*

Brak komunikacji ze strony nauczycieli, niezauważenie przez nich problemu, brak wsparcia i gotowości do wspólnego szukania rozwiązań pozostawia wiele miejsca na krytyczne, nieprzyjemnie niedopowiedzenia i interpretacje ze strony ucznia. One natomiast sprawiają, że młoda osoba brnie w problemy, a im dłużej pozostaje w nich bez wsparcia, tym bardziej zmniejsza się szansa na to, że sobie z nimi poradzi w sposób bezpieczny. Dlatego tak ważne jest umiejętne zachęcanie uczniów do rozmowy – bez niej zmniejszamy szansę na udzielenie adekwatnego wsparcia.

Warto pamiętać, że każdy nauczyciel/wychowawca może podejmować działania na rzecz profilaktyki zdrowia psychicznego każdego dnia: budując pozytywną atmosferę w klasie oraz oparte na życzliwości i zainteresowaniu relacje z uczniami. Poniżej znajdują się przykładowe pytania, które warto zadawać uczniom w codziennej pracy:

Jak się dziś czujesz? / Co dobrego Ci się dziś przytrafiło? / Co mogę dla Ciebie zrobić? / Czy jest coś, o co jeszcze nie zapytałem?

Postawa nauczyciela sprzyjająca otwartości uczniów:

- Bądź skupiony, daj 100% swojej uwagi uczniowi/uczennicy.
- Zadbaj o swój spokój, bądź życzliwy i stonowany.
- Odwołuj się do sprawdzonych źródeł wiedzy.
- Bądź autentyczny.
- Skupiaj się na perspektywie, wartościach i potrzebach ucznia/uczennicy.
- Własne doświadczenia traktuj jako zasób, a nie uniwersalny sposób na życie.
- Towarzysz, nie doradź.
- Akceptuj i normalizuj brak gotowości ucznia do zmiany.
- Dostosuj ton głosu, tempo mówienia oraz język do ucznia/uczennicy.
- Działaj w obszarze własnych kompetencji i organizuj adekwatną pomoc.
- Pokazuj pewność i wiarę w przyszłość.

Szkoła jako instytucja ma obowiązek tworzenia bezpiecznego dla rozwoju uczniów środowiska. Kreowanie go to powinność zarówno dyrekcji, szkolnych specjalistów – pedagoga i psychologa szkolnego, jak i wszystkich nauczycieli. Tworzenie takiego miejsca jest nieodzownie związane z podejmowaniem różnorodnych działań, również tych na rzecz zdrowia psychicznego. W bezpiecznej i przyjaznej szkole świadomi oraz zaangażowani dorośli mają realną szansę na zorganizowanie systemu optymalnej pomocy dla uczniów doświadczających trudności natury emocjonalnej. Przełoży się to wprost na wzrost kompetencji oraz umiejętności kluczowych u uczniów i uczennic w kontekście zdrowia psychicznego: umiejętności rozpoznawania emocji u siebie i innych, komunikacji dotyczącej kryzysu, oferowania i przyjmowania pomocy, szukania rozwiązań oraz znajomości elementów systemu pomocowego.

Jedynie długofalowe, wieloletnie oddziaływania skierowane do uczniów, ich rodziców, nauczycieli, wychowawców, specjalistów pracujących w szkole i do dyrekcji pozytywnie przekładają się na trwałość osiągniętych rezultatów.

Placówka oświatowa posiada uprzywilejowaną pozycję w kontekście prowadzenia oddziaływań ukierunkowanych na zdrowie psychiczne młodych osób, ponieważ

umożliwia działania na wszystkich trzech poziomach profilaktyki:

- uniwersalnej – kierowanej do wszystkich uczniów i uczennic;
- selektywnej – adresowanej do uczniów i uczennic z grupy ryzyka;
- wskazującej – kierowanej do konkretnych uczniów i uczennic z grupy wysokiego ryzyka.

Strony internetowe, na których znajdują się wartościowe materiały na temat zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży:

kampania społeczna Forum Przeciw Depresji:

<https://forumprzeciwdepresji.pl>

program *Myszę pozytywnie*: <https://myslepozytywnie.pl>

Fundacja Słonie NA BALKONIE: <https://slonienabalkonie.pl>

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę: <https://fdds.pl>

Fundacja DBAM O MÓJ Z@SIĘG: <https://dbamomojzasieg.pl>

Gdzie szukać wsparcia w sytuacji kryzysu psychicznego dziecka i nastolatka?

- Platforma pomocowo-edukacyjna *Życie warte jest rozmowy* – www.zwjzr.pl
- Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży – 116 111
- Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka – 800 12 12 12
- Telefon Zaufania dla Osób Dorosłych w Kryzysie Emocjonalnym – 116 123
- Telefon dla rodziców i nauczycieli w sprawie bezpieczeństwa dzieci – 800 100 100
- Antydepresyjny Telefon Zaufania Forum Przeciw Depresji – 22 594 91 00
- Tumbolinia – 800 111 123
- Policyjny Telefon Zaufania – 800 12 02 26
- Ośrodki Środowiskowej Opieki Psychologicznej i Psychoterapeutycznej dla Dzieci i Młodzieży
- Centra Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży
- Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne
- Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie
- Lokalne Ośrodki (Punkty) Interwencji Kryzysowej (OIK)
- Pomocowe strony internetowe: pokonackryzys.pl
- **W przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia Twojego bądź drugiej osoby zadzwoń pod numer alarmowy – 112.**

W kontekście omawianego tematu zachęcamy do korzystania z **platformy pomocowo-edukacyjnej *Życie warte jest rozmowy* (www.zwjzr.pl)**. Serwis został stworzony z myślą o osobach, które znajdują się w kryzysie samobójczym lub szukają wsparcia dla kogoś, kto przeżywa

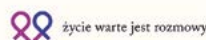
trudności psychiczne czy żałobę po samobójczej śmierci bliskiego. Każdego dnia stronę odwiedza kilkaset osób, co pokazuje, jak duże jest zapotrzebowanie na tego rodzaju działalność. Co znajduje się na stronie www.zwjz.pl?



W zakładce **Strefa pomocy** są informacje dotyczące tego, na czym polega pomoc i jak jej udzielić. Oprócz praktycznych porad oraz możliwości bezpłatnej konsultacji ze specjalistą, znajduje się tam także wyszukiwarka miejsc z bezpłatną pomocą. Opcja **w pobliżu** pomaga znaleźć odpowiednie miejsce w danej okolicy. Jeśli ktoś nie wie, jak sobie poradzić z kryzysem lub zna kogoś, kto właśnie go przechodzi, może napisać wiadomość do specjalisty. Udzielana pomoc jest bezpłatna i anonimowa. Dla tych, którzy chcą zrozumieć problematykę zachowań samobójczych oraz interesują się suycydologią, została stworzona zakładka **Strefa wiedzy**. Znajdują się tam zarówno ciekawe artykuły polskich oraz zagranicznych naukowców, jak i poradniki czy podstawowe definicje, a także statystyki. Dodatkowo w cyklu **Autodestrukcyjna** można obejrzeć rozmowy z ekspertami, którzy tematyką zachowań samobójczych zajmują się od lat. Poza tym na platformie umieszczone zostały historie osób, które przeżyły próbę samobójczą i poradziły sobie z kryzysem – podcasty z ich udziałem są w zakładce **Przywróćni życiu**. Aby burzyć mur zbudowany ze stereotypów, a tym samym przełamać tabu wokół problematyki zachowań samobójczych, w zakładce **Mity na temat samobójstw** znalazły się najczęstsze mylne opinie oraz fakty, które je podważają.

Lucyna Kicińska – absolwentka Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego; certyfikowana suycydolożka SPTS; koordynatorka strefy pomocy serwisu www.zwjz.pl; przewodnicząca szkolnego zespołu pomocy psychologiczno-pedagogicznej w XLI LO im. J. Lelewela w Warszawie; członkini Zarządu Głównego Stowarzyszenia Polskie Towarzystwo Suycydologiczne, Zespołu Roboczego ds. prewencji samobójstw i depresji przy Radzie ds. Zdrowia Publicznego; ekspertka Biura ds. Zapobiegania Zachowaniom Samobójczym Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie.

W serwisie **Życie warte jest rozmowy** pomoc i wsparcie otrzymają również rodzice oraz nauczyciele, którzy chcą wesprzeć dziecko czy nastolatka w trudnej sytuacji. Mają oni możliwość skorzystania z trzech bezpłatnych konsultacji ze specjalistą. Zapisy dla rodziców możliwe są pod linkiem: www.zwjz.pl/konsultacje-dla-rodzicow, a dla szkół: www.zwjz.pl/konsultacje-dla-szkol.



Platforma **Życie warte jest rozmowy** została stworzona we współpracy ze specjalistami, artystami, a także osobami, które pokonały kryzys. Projekt jest realizowany w ramach Stowarzyszenia Polskie Towarzystwo Suycydologiczne. Nad jakością treści merytorycznych czuwa Interdyscyplinarny Zespół Profilaktyki Zachowań Samobójczych, którego członkami są najlepsi specjaliści z całej Polski.

Bibliografia:

1. Jak przeciwdziałać zachowaniom samobójczym u dzieci i młodzieży. Kicińska L., Palma J., Witkowska H., Warszawa (2022).
2. Jak wspierać dzieci i młodzież w obliczu kryzysu emocjonalnego. Kicińska L., Palma J., Witkowska H., Warszawa (2022).
3. www.zwjz.pl

Jolanta Palma – certyfikowana suycydolożka SPTS; konsultantka i interwentka kryzysowa; nauczycielka; specjalistka na platformie www.zwjz.pl; członkini Zarządu Głównego Stowarzyszenia Polskie Towarzystwo Suycydologiczne, Zespołu Roboczego ds. prewencji samobójstw i depresji przy Radzie ds. Zdrowia Publicznego; ekspertka Biura ds. Zapobiegania Zachowaniom Samobójczym Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie.

MŁODE GŁOWY. Otwarcie o zdrowiu psychicznym

Marta Skorupska i Zespół Fundacji UNAWEZA

Fundacja UNAWEZA Martyny Wojciechowskiej rozpoczęła realizację projektu **MŁODE GŁOWY. Otwarcie o zdrowiu psychicznym.**

W jego ramach zaplanowane są badania zdrowia psychicznego wśród dzieci i młodzieży oraz działania edukacyjne. Ankiety na temat stanu zdrowia psychicznego, własnej wartości i sprawczości wypełniło już ponad 160 tys. dzieci w wieku 10-19 lat. Powstały na podstawie ankiet raport będzie początkiem długoterminowych działań Fundacji, mających na celu stworzenie szkolnego programu profilaktycznego dla dzieci i młodzieży oraz narzędzi dla rodziców i nauczycieli.



Fot. Marta Wojtal

Jako mama wiem, że stan psychiczny młodzieży w Polsce jest alarmujący. Jako założycielka Fundacji UNAWEZA chcę działać. Stworzyliśmy program badawczo-edukacyjny dla szkół, który będzie wspierać młodych ludzi. To pierwszy tego typu projekt na tak szeroką skalę. Opracowane badania posłużą do stworzenia kompleksowej kampanii dla dzieci, rodziców i nauczycieli. Tworzymy projekt z koalicją fundacji, organizacji pozarządowych i instytucji naukowych oraz ekspertów. Strategicznym partnerem został TikTok, który jest dziś bardzo istotnym kanałem dotarcia i platformą angażującą ogromną liczbę ludzi – mówi Martyna Wojciechowska, mama, prezeska Fundacji UNAWEZA, dziennikarka i podróżniczka.

Projekt **MŁODE GŁOWY** obejmuje największe w Polsce, bezpłatne i anonimowe badanie własnej wartości oraz sprawczości dzieci i młodzieży, a także kampanię profilaktyczną skierowaną do młodych, rodziców i nauczycieli. Celem jest zwrócenie uwagi na problemy ze zdrowiem psychicznym wśród młodych. Według danych polskiej policji w 2021 r. aż 1439 dzieci i nastolatków podjęło próbę samobójczą, z czego 127 prób zakończyło się śmiercią. Według najnowszych danych wzrost zachowań samobójczych wśród młodzieży to 140% (porównując rok 2020 i 2022).



Ogólnopolskie badania to pierwszy z wielu etapów projektu „MŁODE GŁOWY”. Otwarcie o zdrowiu psychicznym. Teraz najważniejsze jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, dlaczego dzieci i młodzież doświadczają kryzysów psychicznych na taką skalę. Tylko w ubiegłym roku ponad 2 tysiące nastolatków próbowało popełnić samobójstwo, a 150 tych prób zakończyło się śmiercią. Sytuacja jest dramatyczna. Liczne zgłoszenia szkół oraz wypełnione ankiety pokazują, jak niezwykle ważny i aktualny jest to temat. Musimy razem zawalczyć o przyszłość młodych – dodaje Wojciechowska.

Po zakończeniu badań prowadzonych w całej Polsce powstanie ogólnopolski raport dotyczący zdrowia psychicznego oraz poczucia własnej wartości i sprawczości wśród młodych ludzi. Dodatkowo każda ze szkół biorących udział w akcji otrzyma zanonimizowane wyniki dla swojej społeczności. Zebrane dane posłużą do opracowania ogólnopolskiej kampanii społecznej wspierającej młodzież oraz do stworzenia opracowań szczegółowych rekomendacji dla rodziców, uczniów oraz nauczycieli. W planach jest także tzw. złoty standard oraz szkolny program profilaktyczny dla dzieci i młodzieży.

W ramach projektu przygotowujemy:

- ogólnopolską kampanię edukacyjną o stanie zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży w naszym kraju;
- ogólnodostępny program profilaktyczny z praktycznymi materiałami dla uczniów, nauczycieli i rodziców;
- złoty standard pomocy psychologicznej dla wszystkich szkół w Polsce – czyli konkretne rozwiązania służące ochronie zdrowia psychicznego uczniów;
- rekomendacje i pakiety wsparcia dla nauczycieli, rodziców oraz dzieci;
- ogólnodostępną bazę wiedzy na temat zdrowia psychicznego w sieci.

Do programu profilaktycznego można zapisywać się na stronie: www.mlodeglowy.pl już od 17 kwietnia 2023 r.

Na kanale akcji MŁODE GŁOWY na platformie TikTok, która jest strategicznym partnerem akcji, prowadzony jest szereg działań normalizujących sięganie po pomoc. W ciągu pierwszych kilku miesięcy treści związane z kampanią MŁODE GŁOWY wyświetlono tam ponad 30 mln razy. Więcej informacji o akcji można znaleźć na naszej stronie internetowej (www.mlodeglowy.pl).

Działania prowadzone są we współpracy z szeregiem fundacji, organizacji pozarządowych i instytucji naukowych, m.in. Uniwersytetem Gdańskim, Uniwersytetem Szczecińskim – Instytutem Pedagogiki, Instytutem Cyfrowego Obywatelstwa, Naczelną Radą Adwokacką, Naczelną Izbą Lekarską, Centrum Zdrowia Dziecka, Fundacją po Drugie, Fundacją Zobacz... JE-STEM, SEXed, Fundacją Dajemy Dzieciom Siłę, Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli Empiria, Fundacją Można Zwariować, platformą Życie Warto Jest Rozmowy oraz portalami Librus i Twojpsycholog.pl. Już w tym roku można przekazać 1,5% swojego podatku na projekt MŁODE GŁOWY, który prowadzony jest przez Fundację UNAWEZA (KRS 0000 800 698).



Dzieci wysoko wrażliwe w świecie na wysokich obrotach

Katarzyna Żych

Gdy pod koniec lat 60. XX w. amerykański psychiatra L. Eisenberg zdiagnozował po raz pierwszy ADHD, zauważając, że osoby te zmagają się z wysoką pobudliwością psychoruchową i trudno im skoncentrować się na jednej czynności, informacja ta dość szybko przeniknęła do świata medycyny, terapeutów i pedagogów, a samo ADHD uznano wkrótce za jednostkę chorobową. Oczy lekarzy, rodziców i nauczycieli stały się w kolejnych dekadach szczególnie wrażliwe na dzieci, których po prostu *wszędzie było pełno*. Tymczasem w latach 90. XX w., także amerykańska psycholog E. Aron, zaczęła zgłębiać temat dzieci, które często (ale nie zawsze!) stoją na drugim końcu kontinuum pobudliwości: wydają się być niezauważalne dla nikogo, ciche i bojaźliwe.

Z obserwacji E. Aron i rozmów, jakie przeprowadziła z dorosłymi pacjentami, wynikało jej silne przeświadczenie, że termin *nieśmiałość* nie oddaje nawet części obrazu tych osób, a wręcz jest dla nich krzywdzący. I tak, na potrzeby badań, zostały opracowane: skala wrażliwości *Highly Sensitive Person Scale* i nowy termin: *wysoka wrażliwość*. Późniejsze liczne badania wykazały, że wysoka wrażliwość nie jest tożsama z introwersją, neurotycznością czy nieśmiałością, choć czasami idzie z nimi w parze. Nie jest też odstępstwem od normy ani jednostką chorobową, a przejawia ją do 20% społeczeństwa. Są to osoby, które przeżywają wszystko, zawsze i *bardziej*. Jak podkreśla wielu badaczy tego tematu, wysoka wrażliwość nie jest ani darem, ani przekleństwem – po prostu jest.

Wysoka wrażliwość to cecha uwarunkowana temperamentalnie, wrodzona, często dziedziczona po jednym z rodziców oraz złożona. Błędnym i bardzo stereotypowym myśleniem jest, że przejawia się w dzieciach, które oceniamy jako nieśmiałe, wycofane, trzymające się z boku grupy, unikające rzucania się w oczy i przysparzania kłopotów; jednym słowem – grzeczne. Gdybyśmy odnieśli się do metafory wielopiętrowego budynku, to dzieci te zamieszkiwałyby zaledwie jedno z pięter, choć rzeczywiście nie byłyby pierwszymi, które biegną, gdy ktoś puka do drzwi...

Wsiadamy więc do windy i jedziemy wyżej. Tam, być może ku naszemu zaskoczeniu, odnajdziemy wysoko wrażliwych wśród maluchów aktywnych i bardzo ruchliwych, reagujących buntem wobec nowych sytuacji, takich jak pojawienie się rodzeństwa czy adaptacja do przedszkola. To pod ich stópkami może nieraz zatrząść się ze złości podłoga. Na innych piętrach znajdziemy dzieci, które *po prostu* wszystkim się przejmują, przez co ich życie wcale nie wydaje się być... prostsze. Przeżywają radości i smutki innych osób niemal jak własne. Dużo od sie-

bie dają innym, niekoniecznie pamiętając, aby upomnieć się o coś dla siebie. To *mali filozofowie*, wyczuleni na takie wartości, jak sprawiedliwość, uczciwość, współczucie. Pewnie zawsze pamiętałiby, aby powiedzieć nam *dzień dobry*, gdy mijaliby nas na schodach.

A gdy już wydaje nam się, że poznaliśmy wszystkich mieszkańców wspomnianego budynku, na jednym z pięter znajdziemy jeszcze dzieci, które z łatwością uczą się nowych rzeczy, mają wiele talentów i bogatą wyobraźnię. Są bardzo zaangażowane – oddają się w całości wybranym przez siebie sprawom, zapominając o reszcie świata. Gdybyśmy zaczęli je przypadkiem pytać w windzie o to, kim chcieliby zostać w przyszłości, to na pewno miałyby wiele pomysłów na siebie: może lekarz, może prawnik? A może artysta? Z pewnością w przyszłości zyskamy ciekawych sąsiadów!

Gdy już opuścimy powyższy budynek, możemy zacząć zastanawiać się, co łączy ze sobą tak z pozoru różne dzieci? Po drodze być może dostaniemy telefon z wiadomością, że opuściliśmy jeszcze jedno piętro – zamieszkałe przez najmłodszych, którzy wszystko długo i dokładnie analizują, planują, przewidują oraz mają duże trudności z podejmowaniem decyzji. Kosztuje to je dużo wysiłku psychicznego i fizycznego. Ta wiadomość nie ułatwi nam bynajmniej odnalezienie odpowiedzi na pytanie, które zadaliśmy sobie na początku akapitu. Z pomocą przychodzi nam ponownie E. Aron. W zaproponowanym przez nią akronimie **DOES** zamykają się kluczowe aspekty zachowania wysoko wrażliwych dzieci oraz dorosłych, bo z tego nie wyrastamy) i co ważne – konieczne jest współwystępowanie wszystkich czterech elementów, jeśli rzeczywiście chcemy mówić o wysokiej wrażliwości.

Pierwszy obszar, o którym wspomina E. Aron, dotyczy **głębi przetwarzania** (D – *depth of processing*). Wiąże się ona z silną potrzebą szukania relacji pomiędzy wszystkim, co aktualnie postrzegamy, a przeszłymi doświadczeniami

i analogicznymi obiektami. Tak gruntowne przetwarzanie może u dzieci przejawiać formę zadawania wnikliwych pytań, analizowania, używania skomplikowanych słów, trudności z podejmowaniem decyzji z powodu rozważania zbyt wielu możliwości czy w końcu powolnego przyzwyczajania się do nowych osób i sytuacji ze względu na konieczność uważnego przyjrzenia się im. Czasami są odbierane przez dorosłych jako dzieci o wyjątkowej intuicji.

Drugi obszar to **przestymulowanie** (O – *overstimulation*). Wynika ono z dostrzegania nawet najdrobniejszych szczegółów okoliczności, a ich wielorakość, intensywność czy czas trwania tylko potęgują poczucie zmęczenia nimi. Jeśli dziecko jest bardziej świadome wszystkiego, co dzieje się na zewnątrz i wewnątrz niego, a jeszcze dodatkowo głęboko to przetwarza, to męczy się psychicznie (a nawet fizycznie – w końcu mózg jest częścią naszego ciała) dużo szybciej niż inni. Szczególnie widać to wobec nowości, jakim musi sprostać; to wobec nich dzieci wysoko wrażliwe stają się nadmiernie pobudzone (tak, tak, one też potrafią położyć się na sklepowej podłodze i krzyczeć!), zmęczone i zestresowane. Można powiedzieć, że wewnętrzny akumulator tych dzieci rozładowuje się dużo szybciej. E. Aron posługuje się metaforą metalowego pręta, po którym wyraźnie widać przeciążenie.

Kolejny obszar wyraża **reaktywność emocjonalna i empatia** (E – *emotional reactivity*). Dzieci reagują szybciej oraz silniej zarówno na pozytywne, jak i negatywne doświadczenia. Wysoko wrażliwe dziecko odczuwa wszystko bardzo głęboko, z łatwością wybucha płaczem, czyta w myślach rodziców, rozpoznaje emocje innych, dostrzega nawet najdrobniejsze zmiany w mimice twarzy, jest perfekcjonistą. Silnie reaguje na popełnione przez siebie błędy, zauważa cierpienie i stres innych ludzi. Empatia w połączeniu z silnymi emocjami sprawia z kolei, że są to dzieci pełne współczucia.

Ostatnia kwestia, jaką porusza E. Aron, to **wyczuwanie subtelności** (S – *sensing the subtle*), a więc uświadcianie sobie subtelnych dźwięków, zapachów, zmian mimiki twarzy czy tonu głosu, co niekiedy wynika z lepiej rozwiniętych narządów zmysłu. Cecha ta często znika, gdy dziecko jest przestymulowane lub pozostaje pod presją czasu albo otoczenia.

Możemy teraz zastanowić się, czy życie w świecie na wysokich obrotach, a takim z pewnością jest współ-

czesny świat, sprzyja dzieciom wysoko wrażliwym? Świat na wysokich obrotach to świat rozpędzony, pełen dźwięków, obrazów i zapachów, pełen oczekiwań – także wobec dzieci. To świat wywierający presję, pełen wyzwań i ludzi, którzy na różnych etapach dziecięcego życia będą mu się czujnie przyglądać. To w końcu świat pełen niestabilności, nieafirmujący przesadnej emocjonalności. Nietrudno się domyślić, że życie w tak rozpędzonym świecie, może być dla dzieci wysoko wrażliwych dużym wyzwaniem. Z całą świadomością używam tego słowa, bo... wyzwaniom można przecież sprostać. Korzystając z zasobów wszystkich cudowności, jakie mają w sobie dzieci wysoko wrażliwe, można trudności przekuć w sukces. Kto lepiej niż dziecko wysoko wrażliwe z sumiennością i oddaniem podejrze do stawianych mu zadań? Kto jest uważny i zaangażowany; nie rozpycha się, nie pędzi, choć konsekwentnie idzie do przodu? Kto czasem podnosi alarm w ważnej sprawie, cierpliwie czeka, wnikliwie słucha, jest bardzo empatyczny i zawsze próbuje pomóc? Dzieci wysoko wrażliwe mogą śmiało podnieść teraz rękę do góry.

Jeśli tylko dziecko wysoko wrażliwe otoczy się łagodnym, wspierającym (a niekiedy pełnym nagród i kar) wychowaniem, jeśli pozwoli mu się odpocząć w czterech ścianach swego pokoju, doprawdy będziemy mieć w przyszłości szczęśliwych spełnionych dorosłych, w prywatnym życiu – wspaniałych przyjaciół, a w pracy – świetnych profesjonalistów.

Bibliografia:

1. E. N. Aron, *Wysoko wrażliwi*, JK Wydawnictwo, Łódź 2021
2. E. N. Aron, *Wysoko wrażliwe dziecko*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne Sp. z o.o., Sopot 2022
3. A. Majewska, *Jak wspierać dzieci wysoko wrażliwe*, MUZA SA, Warszawa 2022

Katarzyna Żych – nauczyciel wychowania przedszkolnego w Przedszkolu Na Zielonej Górze w Białymstoku; absolwentka pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku, studiów podyplomowych z zakresu edukacji elementarnej oraz wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka; przekonana o nieocenionej roli nauki przez zabawę w atmosferze akceptacji, szacunku i życzliwości.

Lepsza Przyszłość – wsparcie dla młodych osób w kryzysie psychicznym

Czy słowa *hejt, depresja, lęk, używki, stres, myśli samobójcze* ostatnio często się pojawiają w Twojej głowie? Poszukujesz pomocy dla siebie lub innych? Jeżeli tak, zachęcamy do odwiedzin portalu internetowego *Lepsza Przyszłość* (<https://pomorskiedlaciebie.pl>), udzielającego wsparcia dla młodych osób w kryzysie psychicznym i ich bliskich. Serwis powstał w ramach realizacji projektu *Lepsza przyszłość. Przeciwdziałanie zaburzeniom psychicznym dzieci i młodzieży* współfinansowanego z EFS w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014–2020.

A.C.

NASTOLETNI DEPRESJA. ŻYCIE W TRYBIE ONLINE/OFFLINE – nie pozwól dziecku wylogować się z życia

Rusza XVI edycja ogólnopolskiej kampanii społeczno-edukacyjnej Forum Przeciw Depresji [zob. <https://tiny.pl/w87ck>]. Podobnie jak w poprzednim roku tematem przewodnim będzie prewencja kryzysów u dzieci i młodzieży. Dzieci potrzebują wsparcia rodziców oraz opiekunów, zwłaszcza w momentach, kiedy przychodzą pierwsze problemy i kryzysy. Nie powinny wtedy zostawać z nimi same. Dziecko czy nastolatek nie ma jeszcze narzędzi potrzebnych do radzenia sobie w trudnych chwilach, potrzebuje czasu, aby je zdobyć. To my, dorośli, powinniśmy pełnić tę rolę, być stabilnym wsparciem i empatycznym słuchaczem, który przeprowadzi dziecko przez trudny okres dorastania. Dlatego już w pierwszym półroczu 2022 roku w ramach kampanii odbędzie się 8 bezpłatnych szkoleń on-line



dla nauczycieli (5 szkoleń) oraz rodziców (3 szkolenia), a także dzień otwarty dla rodziców i wszystkich zainteresowanych z wykładami ekspertów z dziedziny psychologii dziecięcej wraz z bezpłatnymi konsultacjami telefonicznymi z lekarzem psychiatrą oraz dyżury telefoniczne specjalistów z Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

źródło: <https://forumprzeciwdepresji.pl>

„WychowujMY!” Nr 6(9) 2022 – już dostępny



Ukazał się 9. numer „WychowujMY!” – dwumiesięcznika poświęconego wyzwaniom współczesnego wychowania. Tematem numeru [dostępnego nieodpłatnie pod adresem <https://tiny.pl/w87c5>] są dziecięce dramaty – dlatego autorzy artykułów zastanawiają się, co możemy ofiarować dzieciom, które otrzymały w dzieciństwie przyspieszony kurs dorosłości. Zapytują: Dlaczego dzieciństwo i dorastanie to nierzadko trudny, pełen napięcia czas? Z jakimi problemami borykają się współczesne dzieci? W jaki sposób mądrze reagować na dziecięce zmartwienia? źródło: www.ore.edu.pl

Można zwariować i żyć normalnie. Niezależnie od tego, kim jesteś



Można zwariować to zainicjowana przez Fundację Można Zwariować ogólnopolska akcja edukacyjno-informacyjna, której celem jest nawiązanie dialogu, a docelowo – zmiana świadomości społecznej dotyczącej postrzegania zdrowia psychicznego. Chcemy, aby każdy z nas mógł otwarcie mówić o swoich problemach psychicznych! Czas na walkę ze stereotypami, z którymi w dalszym ciągu spotykają się

osoby z doświadczeniem kryzysu psychicznego. Można zwariować i żyć normalnie. Niezależnie od tego kim jesteś - rolnikiem, raperem, pielęgniarką czy prezesem.

Ludzie nie wiedzą, jak wiele osób żyje z zaburzeniami psychicznymi i często nie zdają sobie sprawy, że wbrew pozorom na co dzień można z nimi bardzo dobrze funkcjonować. Bo zaburzenia nie muszą ograniczać! Podejmując odpowiednie leczenie, udając się do lekarza specjalisty i otrzymując pomoc od wykwalifikowanych osób, można żyć pełnią życia.

Kampania społeczna *Można Zwariować* [<https://moznazwariowac.pl>] ma zachęcić do coming outów, czyli pozbycia się wstydu i przyznaniu się – przed sobą, rodziną, światem lub tylko przed lekarzem specjalistą – do swoich problemów związanych ze zdrowiem psychicznym. To zawsze jest pierwszy krok do zdrowia! Choć możesz nawet o tym nie wiedzieć, Twoja otwartość może wesprzeć też osobę, dla której diagnoza to nowy i trudny temat.

źródło: <https://moznazwariowac.pl>

PCENne INFORMACJE

PCEN w Gdańsku – instytucja wspierająca szkołę ćwiczeń oraz szkoły współpracujące w ramach projektu *Szkoła ćwiczeń w Szkole Podstawowej nr 29 Leonardo w Gdańsku*

Piotr Zubowicz, starszy specjalista PCEN
ds. organizowania doskonalenia zawodowego

Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku aktywnie uczestniczyło w procesie tworzenia szkoły ćwiczeń w Szkole Podstawowej nr 29 Leonardo w Gdańsku. Realizacja projektu zakładała działania nie tylko skierowane do pracowników samej szkoły ćwiczeń, lecz także przeznaczone dla 56 nauczycieli i nauczycielek z 7 innych szkół zlokalizowanych na terenie województwa pomorskiego, określanych w projekcie jako szkoły współpracujące.

Z założeń dotyczących roli szkoły ćwiczeń, które określono w Modelu Szkoły Ćwiczeń, wynika, iż jej funkcja składa się z trzech głównych elementów: obowiązku kształcenia i wychowania swoich uczniów z zastosowaniem najnowocześniejszych metod kształcenia, współorganizacji praktycznego przygotowania do zawodu nauczycielskiego oraz doskonalenia zawodowego nauczycieli i nauczycielek. PCEN był w projekcie istotną instytucją działającą na rzecz doskonalenia kadry pedagogicznej, zarówno pracującej w szkole ćwiczeń, jak i 56 nauczycieli oraz nauczycielek ze szkół współpracujących.

W założeniach projektu przyjęto, że oddziaływanie szkoły ćwiczeń powinno objąć 56 pedagogów z 7 szkół współpracujących (w tym 2 szkół z terenów wiejskich i 1 szkoły/placówki specjalnej lub integracyjnej). W toku działań jednak wsparcia udzielono aż 13 szkołom współpracującym.

Do działań wspierających realizowanych przez PCEN należały:

- koordynowanie sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli i nauczycielek ze szkół współpracujących;
- prowadzenie warsztatów dla nauczycielek i nauczycieli ze szkół współpracujących.

Natomiast bezpośrednie działania PCEN na rzecz nauczycielek i nauczycieli szkoły ćwiczeń obejmowały:

- określenie mocnych stron szkoły ćwiczeń;
- diagnozowanie potrzeb nauczycieli i nauczycielek szkoły ćwiczeń;
- prowadzenie 12-godzinnych cykli spotkań indywidualnych dla nauczycielek i nauczycieli szkoły ćwiczeń; były to cykle szkoleniowe dla liderów obszarów: przed-

miotów przyrodniczych, języków obcych, matematyki, informatyki w klasach IV-VIII i odrębne cykle szkoleniowe dla liderów obszarów tematycznych w ramach edukacji wczesnoszkolnej: edukacja matematyczna, informatyczna, przyrodnicza i języki obce;

- opracowanie wzorcowych materiałów dydaktycznych dla nauczycielek i nauczycieli ze szkół współpracujących, działających w sieciach współpracy i samokształcenia.

Znaczącym działaniem Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku było prowadzenie spotkań sieci współpracy i samokształcenia, które podczas realizacji projektu miały być przestrzenią współpracy między nauczycielkami i nauczycielami szkoły ćwiczeń a nauczycielkami i nauczycielami szkół współpracujących. W projekcie *Szkoła ćwiczeń w szkole Leonardo* funkcjonowało 8 sieci: nauczycieli matematyki (osobno dla kl. I-III i kl. IV-VIII), nauczycieli edukacji przyrodniczej / przedmiotów przyrodniczych (I-III i IV-VIII), nauczycieli informatyki (I-III i IV-VIII) oraz nauczycieli języków obcych (I-III i IV-VIII). Wybór obszarów pracy sieci wynikał z zapisów w Modelu Szkoły Ćwiczeń – opracowania zawierającego wytyczne dla projektów szkół ćwiczeń w całym kraju. Praca każdej z sieci obejmowała cykl spotkań online w czasie rzeczywistym (18 h) oraz pracę zdalną w formie asynchronicznej w wykorzystaniem platformy Moodle.

Na potrzeby liderów przedmiotowych – nauczycieli szkół ćwiczeń oraz członków sieci ze szkół współpracujących, pracownicy PCEN i eksperci zewnętrzni przygotowali 8 wzorcowych opracowań metodycznych z poszczególnych przedmiotów. Celem przygotowania ww. materiałów

było wyposażenie nauczycieli szkoły ćwiczeń oraz nauczycieli szkół współpracujących w nowoczesne materiały dydaktyczne. W obszarze przedmiotów przyrodniczych opracowano: *Kalejdoskop przyrodniczy dla klas IV-VIII SP* oraz *Poradnik metodyczny dla klas I-III SP*, a w obszarze dydaktyki języków obcych: *Mój Inspiratornik – języki obce nowożytnie dla klas IV- VIII* oraz *Nauczanie języków obcych w klasach I-III SP*. Analogiczne materiały powstały dla nauczycieli szkół podstawowych uczących matematyki oraz informatyki.

Analizując znaczenie sieci dla rozwoju szkół współpracujących oraz ich dalszego wspólnego działania już po zakończeniu projektu, kluczowa wydaje się możliwość stworzenia dzięki nim obszaru konfrontowania własnego sposobu myślenia i działania z innymi, co może motywować do rozwoju. Będzie takie, jak: inne spojrzenie na podobny temat czy konstruktywna krytyka stanowią bowiem jeden z uznanych środków perswazji, które w literaturze przedmiotu opisywane są jako czynniki motywacyjne. Istotnym efektem w aktywnej pracy sieci jest także gromadzenie dorobku zawodowego, na który składać się może analiza doświadczeń, pogłębione przemyślenia, ale także scenariusze zajęć, raporty, karty pracy, listy lektur oraz filmów, tablice edukacyjne i in.

Niewątpliwie rozwój sieci współpracy i samokształcenia, a szczególnie przejście sieci z działania podporządkowanego realizacji celów projektu, np. projektu szkoły

ćwiczeń, do sieci działającej niezależnie od projektu, motywowanej wewnątrznie potrzebą rozwoju czy rozwiązywania problemów przez grupę nauczycielek i nauczycieli, to procesy wymagające i nie zawsze, niestety, kończące się sukcesem. Czynniki, które mogą mieć wpływ na pewną niestabilność sieci są z jednej strony opór uczestników przed otwartym komunikowaniem swoich trudności czy dylematów, a z drugiej strony nieprzyzwyczajenie nauczycielek i nauczycieli do formuły pracy w grupie, która nie jest hierarchiczna, a same spotkania nie mają charakteru szkoleniowego. Sieci są przestrzenią, w której należy się odnaleźć w inny niż dotychczas sposób. Swobodne funkcjonowanie w środowisku sieciowym może być często współzależne z ogólnym poziomem autorefleksji u członków sieci.

Na koniec warto wspomnieć, iż także lokalny szerszy kontekst społeczny, klimat wobec współpracy szkół w danej gminie, powiecie czy województwie jest bardzo istotny dla trwałości sieci, gdyż może on sprzyjać lub nie tworzeniu nowych sieci lub wsparciu w utrzymaniu sieci, które znajdują się w kryzysie. Z tego też względu, w perspektywie rozwoju sieciowania nauczycieli i nauczycielek ze szkół współpracujących, ważne wydaje się właśnie przychylne otoczenie w postaci instytucji oświatowych, tj. placówki doskonalenia nauczycieli czy też lokalnych organizacji pozarządowych. ■

Dni Ziemi w II LO w Gdyni



II Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Adama Mickiewicza w Gdyni zaprasza na Dni Ziemi. Tematem wydarzenia będzie różnorodność biologiczna województwa pomorskiego. Celem inicjatywy jest zwiększenie świadomości ekologicznej i wzrost zaangażowania w działania prośrodowiskowe.

Harmonogram wydarzenia:

20 kwietnia 2023 r. – wykłady popularnonaukowe prowadzone przez specjalistów z sektora przedsiębiorstw oraz naukowców z Instytutu Oceanologii PAN w Sopocie; kiermasz charytatywny na rzecz Stowarzyszenia Otwarte Klatki

21 kwietnia 2023 r. – debata oksfordzka, w której udział wezmą uczniowie II LO w Gdyni; sesja wypowiedzi ekspertów i aktywistów; podsumowanie z udziałem zaproszonych gości – samorządowców, pracowników oświaty i przedsiębiorców.

Kontakt do organizatorów: 58 620 17 50, sekretariat@iilo.edu.gdynia.pl,

<https://www.lo2gdynia.pl>

Wydarzenie zostało objęte patronatem medialnym dwumiesięcznika „Edukacja Pomorska”.

A.C.

Milczenie nie zawsze jest złotem, czyli o mutyzmie wybiórczym

Magdalena Smoleń-Kowalska

Każdego roku październik jest symbolem świadomości i wiedzy o mutyzmie wybiórczym. Mutyzm wybiórczy to fobia. Milczenie to nie wybór dziecka. Każde dziecko chce mówić, a rolą naszą i całego otoczenia jest stworzenie do tego dobrego gruntu oraz podjęcie właściwych kroków.

Czym jest mutyzm

Mutyzm to zaburzenie, w którym dziecko komunikuje się tylko w pewnych okolicznościach lub nie komunikuje się wcale. Dziecko może rozmawiać z mamą lub tatą, ale pozostali członkowie rodziny nie będą mieli okazji usłyszeć jego głosu. Należy pamiętać, że mutyzm to nie choroba, ale zaburzenie, nad usunięciem którego powinniśmy pracować.

Mutyzm można podzielić na dwie grupy:

- mutyzm wybiórczy/selektywny – gdy dziecko komunikuje się z wybranymi osobami lub tylko w wybranych sytuacjach;
- mutyzm całkowity – gdy dziecko nie komunikuje się werbalnie z żadną osobą ani w żadnej sytuacji; bez względu na sytuację pacjent wydaje jedynie bezgłośny szepet lub milczy; rzadko realizuje komunikaty niewerbalne w formie gestów, nie inicjuje spontanicznych wypowiedzi; u osób, które opanowały czynność pisanie, możliwe jest porozumiewanie się za pomocą pisma, u małych dzieci – za pomocą rysunku.

Częstość występowania mutyzmu wybiórczego jest trudna do oszacowania ze względu na wciąż niedostateczną wiedzę na temat tego zaburzenia oraz brak dokładnych danych. Przyjmuje się, że w Polsce ten problem dotyczy 0,02% populacji dzieci i młodzieży oraz 0,2% dzieci leczonych psychiatrycznie. W Polsce nie prowadzi się statystyk występowania mutyzmu. Najnowsze badania amerykańskie podają, że mutyzm występuje u 10-20 osób na 1000 osób na świecie.

Już w XIX w. zaczęły pojawiać się pierwsze opracowania o dzieciach, które miały trudności w komunikowaniu się z innymi osobami. Po raz pierwszy zaburzenie to zostało opisane w 1877 r. przez niemieckiego psychiatrę Adolfa Kussmaula. Lekarz ten uważał, że dziecko świadomie i dobrowolnie wybiera osobę, z którą chce rozmawiać lub miejsce, w którym będzie rozmawiało.

W 1934 r. szwajcarski psychiatra Moritz Tramer użył po raz pierwszy terminu *elective mutism*, czyli *mutyzm planowany*. W magazynie „Diagnostic and Statistical

Manual of Mental Disorders” przedstawił wyniki swoich obserwacji, opisując historię 8-letniego chłopca. Nazwa *elective mutism* sugerowała, że nieodzywanie się jest świadomym wyborem dziecka i ma charakter opozycyjny lub manipulacyjny. Na początku XX w. nadal uważano, że dziecko planuje, z kim rozmawia lub wybiera miejsce, gdzie rozmawia.

Dziś wiemy, że zaburzenie to jest związane z odczuwanym przez dziecko lękiem, który blokuje je przed podejmowaniem rozmowy z innymi osobami lub w miejscach, w których nie czuje się bezpiecznie. Dopiero w 1994 r. do klasyfikacji DSM IV został wprowadzony termin *mutyzm wybiórczy*. Zauważono, że dziecko milczy nie w sposób celowy i zamierzony, lecz reaguje niemówieniem w odpowiedzi na zagrażającą sytuację lub środowisko.

Charakterystyczne zachowania dziecka z mutyzmem wybiórczym

W przypadku omawianego zaburzenia spotykamy się z następującymi zachowaniami:

- dziecko rozmawia tylko z określonymi osobami lub jedynie w miejscach, gdzie czuje się bezpiecznie;
- w klasie takie dziecko jest niewidoczne, nie sprawia problemów wychowawczych, jest wycofane i bardzo spokojne, nie zabiera głosu;
- ma problemy z nawiązywaniem kontaktu wzrokowego w grupie rówieśniczej;
- zachowanie osób mutystycznych w domu i poza nim może znacząco się różnić; często w domu osoby te są energiczne i przebojowe, a poza domem – wycofane i powściągliwe;
- w przypadku osób z mutyzmem zachowana jest komunikacja niewerbalna przy pomocy gestykulacji, mimiki, a także zdolność do posługiwania się pismem lub rysunkiem;
- mutyzm nie jest tożsamy z nieśmiałością, z której dziecko z czasem wyrasta; dziecko z mutyzmem niekoniecznie musi być nieśmiałe; są sytuacje społeczne, w których będzie roześmiane, rozbiegane i inicjujące kontakt z rówieśnikami, jednak w innych okoliczno-

ściach nie będzie mogło zdobyć się na wydobyć z siebie głosu lub usłyszymy tylko szept; ponieważ mówienie wiąże się z wielkim stresem, dziecko broni się przed nim, komunikując się za pomocą gestów i mimiki; ma uczucie bycia ciągle obserwowanym przez innych.

Według klasyfikacji ICD-10 z 1994 r. mutyzm wybiórczy (F94.0) jest jedną z trzech kategorii umieszczonych w grupie *zaburzeń funkcjonowania społecznego rozpoczynających się w dzieciństwie lub wieku młodzieńczym* i nie jest zaliczany do zaburzeń mowy oraz języka, lecz do grupy F90-F98, określonej jako *zaburzenia zachowania i emocji*. Według kryteriów diagnostycznych przyjętych w tej klasyfikacji, mutyzm rozpoznaje się wówczas, gdy:

- poziom rozwoju języka oceniany według standardowych testów mieści się w granicach dwóch odchyłek standardowych dla danego wieku dziecka;
- występuje względnie trwała niemożność mówienia w specyficznych sytuacjach, w których mówienie jest od dziecka oczekiwane (w przedszkolu, w szkole), pomimo potwierdzonego mówienia w innych sytuacjach;
- czas trwania zaburzenia przekracza 4 tygodnie;
- nie występuje żadne z całościowych zaburzeń rozwojowych;
- zaburzenia nie wyjaśnia brak znajomości języka mówionego w sytuacjach społecznych, w których występuje niemożność mówienia.

11 lutego 2022 r. została oficjalnie wdrożona Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-11. Obecnie ICD-11 jest dostępna w języku angielskim, francuskim, hiszpańskim, arabskim i chińskim, a w przygotowaniu jest kolejnych 20 wersji językowych, w tym wersja polska. Wiadomo, że w ICD-11 stworzono odrębną grupę dla zaburzeń lękowych. Mutyzm znajduje się w grupie *zaburzenia lękowe i inne zaburzenia związane ze strachem*. Jak widzimy, zmienia się sposób myślenia o tym zaburzeniu. Jako społeczeństwo przeszliśmy bardzo długą drogę od myślenia, że mutyzm jest zabiegiem planowanym, celowym i manipulacją ze strony dziecka, do postrzegania go jako zaburzenie lękowe, u podstaw którego leży niewyobrażalny dla nas lęk dziecka, tak silnie odczuwalny, że wręcz uniemożliwiający mu normalne funkcjonowanie.

Czynniki wywołujące mutyzm wybiórczy

Wyróżnia się trzy grupy czynników, które mogą mieć wpływ na wywołanie mutyzmu wybiórczego¹. Są to:

a) czynniki predysponujące (*risk factors*):

- uwarunkowania genetyczne (występowanie w rodzinie osób z mutyzmem wybiórczym lub osób wrażliwych czy lękowych);

- trudności na tle logopedycznym;
- lęk separacyjny;
- perfekcjonizm;

b) czynniki wywołujące (*triggers*):

- dziecko łączy mówienie z sytuacją bardzo wysokiego stresu i niepokoju, które mogą być spowodowane np. poprzez śmierć osoby z najbliższego otoczenia, rozwód rodziców czy nieznane środowisko;

c) czynniki podtrzymujące (*maintaining factors*):

- jest to reakcja otoczenia na brak mowy, która potęguje i podtrzymuje strach przed mówieniem, np. presja i naciski na dziecko, by odpowiedziało albo kara za brak mowy.

Mutyzm jako zaburzenie o podłożu lękowym

Lęk jest jedną z najczęściej przeżywanych emocji w życiu człowieka. Jest on niezbędny do tego, aby ostrzegać nas przed niebezpieczeństwem. Jednak nadmierna lękliwość może uniemożliwić codzienne funkcjonowanie.

Lęk dotyczy obawy przed czymś, co nie jest dla nas niebezpieczne w danym momencie, ale kojarzy nam się z czymś przerażającym lub z niewiadomego powodu wywołuje w nas taką reakcję. Niektórzy boją się ciemności, inni pajaków albo choroby. Lęk i strach to dwa różne pojęcia, choć często bywają stosowane zamiennie. Strach jest nagłą i szybką reakcją naszego ciała na coś, co bezpośrednio zagraża naszemu życiu lub zdrowiu, np. na sytuację, gdy goni nas pies. W chwili, kiedy niebezpieczeństwo mija, strach ustaje. Lęk trwa o wiele dłużej, ponieważ skoro niebezpieczeństwo nie jest realne, trudno je zlikwidować. Lęk jest nieodłącznym elementem naszego życia. Z niektórymi lękami jesteśmy w stanie poradzić sobie sami, są jednak i takie, do których pokonania potrzebujemy wsparcia innych osób.

Zalecenia do pracy z uczniem

W przypadku pracy z uczniem z mutyzmem wybiórczym na terenie placówki zaleca się stosowanie metody małych kroków, czyli stopniowej ekspozycji na bodziec lękowy². Mówiąc w skrócie, metoda małych kroków opiera się na stopniowym *wślizgiwaniu się* (ang. *sliding in*) nowych osób do grona, z którymi dziecko swobodnie rozmawia. Terapia powinna odbywać się w miejscu, gdzie występuje strach przed mówieniem, np. w przedszkolu lub w szkole.

1. Wybranie Koordynatora – może to być nauczyciel, psycholog, pedagog lub inna osoba, do której dziecko ma zaufanie i z którą nawiązało kontakt emocjonalny lub jest szansa, że ją polubi; koordynator jest pierwszą osobą, z którą dziecko nawiąże rozmowę na terenie placówki i to on będzie wprowadzał kolejne osoby.

¹ M. Johnson, A. Wintegers, *Mutyzm wybiórczy. Kompendium wiedzy*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2018.

² Opracowano na podstawie *Poradnika dla nauczycieli*, cz. 1, wydanego przez Fundację Mutyzm Wybiórczy Reaktywacja.

2. *Sliding in* zaczyna się od obecności rodzica (lub innej osoby, z którą dziecko swobodnie rozmawia) na zajęciach razem z dzieckiem; najlepiej pracować w oddzielnym pomieszczeniu, w spokojnej atmosferze, tak aby osoby postronne nie przeszkadzały w pracy; w tej sytuacji występują trzy osoby: rodzic + dziecko + koordynator; stwarzamy sytuację stopniowego *oswajania się* z osobą, stanowiącą *źródło lęku*, z którą dziecko nie rozmawiało lub mówiło pojedyncze słowa;

- *sliding in* nieformalny (tajny) – stosowany jest w stosunku do młodszych dzieci; zakłada, że dziecko nie jest świadome faktu bycia poddawany terapii; opiera się głównie na zabawie, której celem jest stworzenie bezpiecznej atmosfery; koordynator znajduje się w pomieszczeniu, w którym dziecko bawi się z rodzicem, jednak początkowo nie uczestniczy w interakcji;
- *sliding in* formalny (jawny) – jest przeznaczony dla starszych dzieci, które są świadome celu spotkań z osobą, z którą do tej pory nie rozmawiały; osoba ta stopniowo zbliża się do miejsca, gdzie znajduje się dziecko, zaczynając od bycia poza pomieszczeniem; po tym, jak dziecko wykona proste zadania razem z nową osobą, zwiększamy powoli trudność zadań.

Po wycofaniu rodzica z zajęć, koordynator zaczyna wprowadzać nową osobę (np. wybranego kolegę dziecka), z którą dziecko wcześniej nie rozmawiało i cały proces się powtarza. Następuje tzw. generalizacja mowy.

Ważne, aby spotkania *sliding in* odbywały się 4-5 razy w tygodniu i trwały po ok. 15 minut dziennie; jest to niezmiernie istotne, gdyż wtedy mózg jest w stanie przyzwyczaić się i dostosować do nowej sytuacji; w miarę postępów terapii spotkania mogą trwać dłużej (ok. 20-30 min.) i mogą odbywać się rzadziej; natomiast nieformalne oddziaływania powinny trwać cały czas.

Gdy dziecko zacznie rozmawiać z koordynatorem i wprowadza on nową osobę, to powinna być to tylko jedna osoba, np. kolega ucznia – zmieniamy wyłącznie

jeden czynnik na raz, zwłaszcza na początku terapii. Dla dziecka czynnikiem lękotwórczym są zarówno osoby, jak i miejsca, w którym nie mówi. Wynika to z tego, iż dziecku trudniej jest mówić tam, gdzie może być słyszane przez innych lub widziane w trakcie mówienia. Dziecko boi się, że świadkowie takiej sytuacji mogliby od razu oczekiwać od niego mówienia w każdej sytuacji. Jeśli *oswajamy* salę, gdzie dziecko wcześniej nie rozmawiało i przenosimy tam nasze zajęcia, to wówczas zabieramy ze sobą tylko osoby, z którymi dziecko wcześniej rozmawiało.

Wszyscy pracownicy przedszkola lub szkoły – zarówno pedagogiczni, jak i obsługa – powinni zostać wprowadzeni w tematykę mutyzmu po to, aby żaden dorosły, który ma kontakt z dzieckiem, nieświadomie nie potęgował u niego lęku.

Bardzo ważna jest wczesna diagnoza mutyzmu. Wczesnie podjęte oddziaływania terapeutyczne mają większe szanse na to, aby zakończyć się sukcesem. Wczesne rozpoznanie i interwencja są kluczowe w przypadku mutyzmu wybiórczego. Wszyscy nauczyciele przedszkolni i wczesnoszkolni powinni posiadać wiedzę na temat tego zaburzenia. To często oni są pierwszymi osobami postronnymi, które mogą powiadomić rodziców o swoich spostrzeżeniach i skierować na szczegółowe badania. Rola nauczyciela jest tutaj niezastąpiona, gdyż – jak napisałam wcześniej – im wcześniejsza diagnoza i im szybciej rozpoczęta terapia, tym większe są szanse na szybkie wyjście z mutyzmu. ■

Magdalena Smoleń-Kowalska – nauczyciel wspomagający w klasie integracyjnej w Zespole Szkół nr 2 im. Sybiraków w Nowym Sączu; absolwentka studiów magisterskich na kierunku pedagogika specjalna, specjalność: surdopedagogika na Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie oraz studiów podyplomowych z zakresu oligofrenopedagogiki, logopedii, neurologopedii klinicznej oraz pracy z uczniem z autyzmem i zespołem Aspergera; dba o swój rozwój zawodowy i nieustannie wzbogaca własny warsztat pracy.



Nowy numer „Języków Obcych w Szkole”

Numer 4/2022 „Języków Obcych w Szkole” [dostępny nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/w8mnl>] wypełniliśmy tekstami ukazującymi kwestie tolerancji i otwartości w nauczaniu i uczeniu się języków. Poruszone zagadnienia ukazują temat z różnych perspektyw i zawierają praktyczne wskazówki odnośnie do tego, jak uczynić prowadzone przez siebie zajęcia bardziej otwartymi na uczniów z innych kultur, mniejszości etnicznych czy o innym doświadczeniu szkoły. Znajdziemy również przykłady dobrych praktyk zwiększających dobrostan psychiczny uczestników edukacji. Zapraszamy do lektury!

źródło: www.frse.org.pl

Producenci nauki – obywatele

Magdalena Urbaś,
nauczyciel-konsultant PCEN ds. biologii i przyrody

Czy nauka to zajęcie wyłącznie dla naukowców, zawodowych twórców wiedzy?

Każdy z nas może wnieść swoją cegiełkę do budowy naukowego dorobku ludzkości. Słowo **amator** może brzmieć dumnie, a obywatel może stać się nie tylko odbiorcą ale i **producentem** nauki. Praktyka dowodzi, że ani wykształcenie, ani wykonywany zawód, ani stan konta nie wykluczają uczestnictwa w badaniach naukowych, a nawet dokonywania ważnych odkryć. Pojęcie nauki obywatelskiej (ang. *citizen science*) pojawiło się stosunkowo niedawno, bo w latach 90. ubiegłego wieku. Każdy może stać się skutecznym naukowcem-amatorem, niezależnie od tego, czy jest uczniem, nauczycielem czy rodzicem. Często całe klasy lub nawet szkoły podejmują inicjatywę w ramach projektów nauki obywatelskiej. Szkoła jest dla naukowców-badaczy bardzo pożądanym partnerem.

Czym jest nauka obywatelska?

Można powiedzieć, że jest to jeden ze sposobów uprawiania nauki jako takiej. Specyfika tego rozwiązania polega na zaangażowaniu osób, które nie są zawodowymi naukowcami. Obywatele mogą uczestniczyć w badaniach w różny sposób i na wielu poziomach. Ich udział może ograniczać się do pozyskiwania i gromadzenia danych, ale mogą także uczestniczyć w ich analizie, interpretacji, wnioskowaniu i upowszechnianiu wyników. Rola uczestnika może także polegać na udziale w projektowaniu samego badania. Realizowane są również projekty z udziałem wolontariuszy na wszystkich etapach: od identyfikowania problemu badawczego, formułowania hipotez i zbieranie danych aż po dyskusję i wnioskowanie na podstawie wyników.

Nauka obywatelska ma wiele twarzy i daje różne możliwości. Co może robić zaangażowany w naukę wolontariusz? Prawdziwy róg obfitości to strona internetowa *The EU-Citizen.Science* (<https://eu-citizen.science/#the-project>). Platforma online, zaprojektowana do dzielenia się wiedzą, narzędziami, szkoleniami i zasobami do nauki obywatelskiej, została sfinansowana przez Komisję Europejską. Celem twórców platformy jest wspieranie działań służących temu, aby nauka obywatelska stała się powszechnie uznanym środkiem demokratyzacji działań naukowych w Europie.

Od czego zacząć przygodę z nauką obywatelską?

Swój wkład w rozwój nauki można wnieść... grając w grę komputerową. Właśnie w tym celu powstają gry użytkowe. Bogaty zbiór różnych tego typu aktywności znajdziemy m.in. na stronie *ScienceAtHome* (www.scienceathome.org/education). Przykładową grą jest **Skill Lab** (w angielskiej wersji językowej). Dzięki niej naukowcy dowiadują się, w jaki sposób ludzie podejmują decyzje i rozwiązują problemy.



Źródło: <https://tiny.pl/w23xp>

Skill Lab to zestaw stosunkowo łatwych aktywności. Użytkownikom poszukujących większych wyzwań można polecić inną grę: *Eyewire* (<https://eyewire.org/explore>). Dzięki niej bierzemy udział w mapowaniu ludzkiego mózgu. Natomiast jeśli chcemy pomóc naukowcom w poznawaniu struktury białek, możemy wybrać grę *Foldit* (<https://fold.it>).

Nauka obywatelska to często – o ile nie: głównie – działania o zasięgu międzynarodowym. Jednym z takich projektów, w którym uczestniczy Polska, jest *Spring Alive*, czyli nauka obywatelska dla ptaków (www.springalive.net).

Inne strony internetowe z ciekawymi projektami, z którymi warto zapoznać się, to m.in.: *Anti-Slavery Manuscripts* (<https://tiny.pl/w23xw>), *Visual Art 3D* (<https://tiny.pl/w23xc>), *Zooniverse* (www.zooniverse.org), w tym gra *Disk Detective* (<https://tiny.pl/w23xd>), a także *Nappy Science Gang* (<https://tiny.pl/w23xf>), *Spacehack*

(www.spacehack.org), SciStarter (<https://scistarter.org>) oraz AnecdData (www.anecdData.org).

Jak to robić dobrze?

Żeby skutecznie uprawiać naukę obywatelską, warto sięgnąć po 10 kluczowych zasad sformułowanych przez Europejskie Stowarzyszenie Nauki Obywatelskiej (*European Citizen Science Association*). Tłumaczenie zasad na język polski wykonano z inicjatywy prof. dr hab. Małgorzaty Grodzińskiej-Jurczak (Instytut Nauk o Środowisku Uniwersytetu Jagiellońskiego), należącej do ECSA. Warto potraktować zasady jako listę kontrolną, zwłaszcza jeśli decydujemy się na udział całej szkoły w projekcie badawczym.

Nauka obywatelska to nie tylko badania naukowe, w których wolontariusze współpracują z badaczami zawodowymi, forma edukacji naukowej i współpracy w badaniach naukowych oraz ruch społeczny. Nauka obywatelska to część otwartej nauki. Badaniem interakcji pomiędzy tymi dwoma dziedzinami zajmuje się Europejskie Stowarzyszenie Nauki Obywatelskiej (*European Citizens Science Association*), działające przy Muzeum Historii Naturalnej w Londynie. Nauce obywatelskiej poświęcono odrębne czasopismo pt. „Citizen Science: Theory and Practice” (<https://tiny.pl/w23xj>). Czasopismo przyjmuje artykuły w języku angielskim. Dostęp do publikacji jest otwarty.



Nauka obywatelska nie jest zjawiskiem, które pojawia się bez wysiłku i samo z siebie, nie jest także pozbawiona niebezpieczeństw. Tym niemniej korzyści dla społeczeństwa przeważają nad niedogodnościami.

Co zyskujemy dzięki nauce obywatelskiej?

Zyskują badacze zawodowi, instytucje oraz zaangażowani wolontariusze:

- zdobywamy możliwość uzyskania niestandardowego, świeżego spojrzenia i podejścia do badanego zagadnienia;
- mamy szansę na społeczny transfer wiedzy – lepsze zrozumienie zagadnienia i związków

Dziesięć zasad nauki obywatelskiej

1. Przedsięwzięcia w zakresie nauki obywatelskiej angażują obywateli w wysiłkach badawczych prowadzących do uzyskania nowej wiedzy i lepszego zrozumienia. Obywatele mogą uczestniczyć poprzez wkład, współpracę lub działać jako liderzy przedsięwzięć, a zatem odgrywać znaczącą rolę w przedsięwzięciach.
2. Przedsięwzięcia podejmowane przez naukę obywatelską przynoszą rzeczywiste wyniki naukowe, na przykład odpowiadając na pytanie badawcze lub dając informacje potrzebne do działania na rzecz ochrony przyrody, decyzji w zakresie zarządzania lub polityki środowiskowej.
3. Korzyści z uczestnictwa odnoszą zarówno naukowcy zawodowi, jak i obywatele. Korzyści te mogą obejmować publikowanie wyników badań, możliwości zdobywania wiedzy, czerpanie przyjemności z uczestnictwa, korzyści społeczne, satysfakcję z wnoszenia wkładu w formie naukowych dowodów np. dotyczących problemów lokalnych, ogólnokrajowych i międzynarodowych, a poprzez to stwarzanie możliwości oddziaływania na politykę.
4. Jeśli zechcą, naukowcy obywatelscy mogą uczestniczyć w wielu stadiach procesu badawczego. Mogą one obejmować postawienie pytania badawczego, opracowanie metody, zbieranie i analizowanie danych oraz przekazywanie wyników.
5. Naukowcy obywatelscy uzyskują sprzężenie z podejmowanego przedsięwzięcia. Na przykład o sposobie wykorzystywania danych, a także na temat skutków badawczych, politycznych lub społecznych.
6. Nauka obywatelska uznawana jest za podejście badawcze takie, jak każde inne, z ograniczeniami i uprzedzeniami, które należy postrzegać i którym trzeba przeciwdziałać. Inaczej niż w wypadku tradycyjnych podejść do badań, nauka obywatelska daje szansę szerszego zaangażowania społecznego i większej demokratyzacji nauki.
7. Dane i metadane uzyskane w przedsięwzięciach nauki obywatelskiej udostępnia się bez ograniczeń, a tam gdzie to możliwe, wyniki zostają opublikowane w formacie ogólnodostępnym. Udostępnianie danych może mieć miejsce w trakcie lub po ukończeniu przedsięwzięcia, chyba, że uniemożliwiają to względy bezpieczeństwa lub ochrony prywatności.
8. Wkład naukowców obywatelskich zostaje zaznaczony w wynikach badań i publikacjach.
9. Programy nauki obywatelskiej oceniane są pod względem ich wyników naukowych, jakości danych, doświadczenia uczestników oraz szerszego wpływu społecznego lub politycznego.
10. Kierujący przedsięwzięciami nauki obywatelskiej uwzględniają kwestie prawne i etyczne dotyczące praw autorskich, własności intelektualnej, uzgodnień o dzieleniu się danymi, poufności, uznawania źródeł, a także wszelkich działań na środowisko.

na podstawie: ECSA (European Citizen Science Association). 2015. Ten Principles of Citizen Science. Berlin. <http://doi.org/10.17605/OSF.IO/XPR2N>

- szenie zainteresowania społeczności lokalnych np. efektywnym gospodarowaniem zasobami środowiska;
- umożliwiamy uczestnikom podnoszenie kompetencji, w tym rozwijanie wyobraźni i kreatywności (np. uczniów), które mogą być początkiem wejścia na ścieżkę własnych poszukiwań naukowych oraz eksperymentowania;
- stosujemy i rozwijamy interaktywną formę edukacji.

A minusy nauki obywatelskiej? Czy w ogóle możemy się ich doszukać?

Przeciwnicy zauważają, że projekty badawcze, które korzystają ze skomplikowanej metodologii i wymagają żmudnej lub wyspecjalizowanej pracy, nie nadają się do realizacji w ramach nauki obywatelskiej. Udział amatorów mógłby podważyć wyniki końcowe. Zagrożeniem jest możliwość uzyskania nieprawdziwych danych pochodzących ze zmyślonych pomiarów i obserwacji. To niebezpieczeństwo możemy zminimalizować już na etapie planowania, zakładając powtórzenie obserwacji przez inne osoby. Pamiętajmy też o tym, że nauka prowadzona wyłącznie przez profesjonalistów również nie jest całkowicie wolna od nacisków, lobbingu i nierzetelności (nad czym należy ubolewać).

Zanim zaangażujemy się w projekty nauki obywatelskiej i zaczniemy działać, warto obejrzyć wystąpienie poświęcone omawianej tematyce, zamieszczone na kanale YouTube Instytutu Geofizyki Polskiej Akademii Nauk, w cyklu *Geogadka* (<https://tiny.pl/w23x4>). Prelegentka, dr Agata Goździk z IG PAN, proponuje zestaw pytań tworzących przydatną listę kontrolną:

1. Czy temat projektu mnie interesuje?
2. Jak długo będzie trwał projekt? Ile czasu zajmą moje zadania?
3. Czy uczestnictwo wymaga spacyjnego przeszkolenia? Kto będzie mnie uczyć?
4. Czy potrzebuję spacyjnego sprzętu lub oprogramowania?
5. Jakie są wymagania formalne? Czy będzie wymagane podpisywanie jakiś dokumentów?

6. Czy rozumiem założenia projektu?
7. Czy wiem, jak zbierać dane, wykonywać obserwacje?
8. Kto jest odpowiedzialny za zbieranie danych, a kto za ich udostępnianie?
9. Czy zaplanowano kontrolę jakości? Czy mam wstępnie sprawdzić jakość zebranych danych?
10. Na jakiej licencji udostępniam zdjęcia, filmy, raporty, dane itp.?
11. Jak mogę uzyskać pomoc w razie wątpliwości?
12. Co mnie motywuje do udziału w badaniu? Jak nie stracić motywacji?
13. Jak będą wykorzystane dane, czy dostanę informację zwrotną?

Nauka obywatelska nie pierwszy raz gości na łamach dwumiesięcznika „Edukacja Pomorska” – była jednym z tematów rozmowy z prof. Janem Marcinem Węstawskim z Instytutu Oceanologii Polskiej Akademii Nauk. Wówczas poruszyliśmy m.in. zagadnienia związane z morzem i zmianami klimatu oraz edukacją ekologiczną. Rozmowę z Profesorem przeprowadziłam wraz z Piotrem Zubowiczem jeszcze latem ubiegłego roku; z jej zapisem można zapoznać się w artykule *(Nad)Morskie opowieści*, opublikowanym w nr 66 „Edukacji Pomorskiej” (<https://tiny.pl/w23xn>). Kolejnym efektem współpracy Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku oraz IO PAN w Sopocie jest cykl wykładów na temat zmian klimatu i roli mórz – nagrania wystąpień ekspertów Instytutu są dostępne na stronie internetowej PCEN (<https://tiny.pl/w23xk>). ■

Bibliografia:

1. Agata Goździk, *10 zasad skutecznej współpracy w ramach nauki obywatelskiej*, „Geogadki”, www.youtube.com/watch?v=rVF8D502ZaM
2. Katarzyna Jaśko, Bartosz Janik, *Nauka obywatelska*, „Otwarta nauka w Centrum Kopernika #18”, <https://www.youtube.com/watch?v=7kijMetMIM8>
3. platforma EU-Citizen.Science, <https://eu-citizen.science/#the-project>
4. platforma Centrum Kompetencji Otwartej Nauki Biblioteki Politechniki Gdańskiej, <https://pg.edu.pl/openscience/otwarta-komunikacja-naukowa/nauka-obywatelska>



Ocenianie kształtujące. Od koncepcji do praktycznej realizacji w klasie zróżnicowanej

Publikacja [dostępna nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/wdt5v>] przybliży zasady oceniania kształtującego jako jeden z czynników interakcji zachodzącej pomiędzy nauczycielem a uczniem. W takim ujęciu ocenianie służy pozyskiwaniu informacji na temat przebiegu procesu uczenia się. Dzięki informacji otrzymywanej od ucznia nauczyciel może modyfikować nauczanie, uczeń zaś otrzymuje informację zwrotną pomagającą mu się uczyć. Ocenianie kształtujące ma istotne znaczenie w procesie motywowania uczniów do nauki. Oddziałuje emocjonalnie i pozwala przekazać uczniowi spójną informację, jak poprawić wyniki pracy – a zatem finalnie wspiera uczenie się.

źródło: www.ore.edu.pl

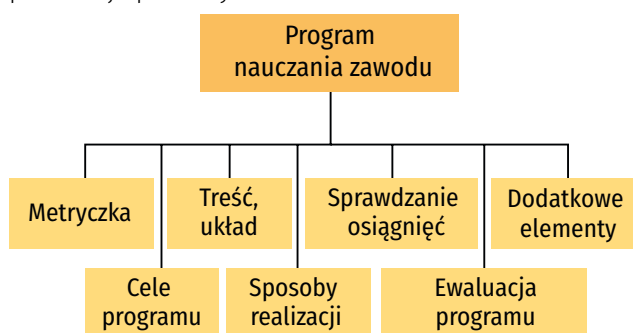
Jak skonstruować program nauczania zawodu?

*Tomasz Kąkol, wicedyrektor PCEN,
nauczyciel-konsultant ds. kształcenia zawodowego*

Czym jest program nauczania zawodu?

Zgodnie z przepisami ustawy – Prawo oświatowe, przez program nauczania zawodu należy rozumieć opis sposobu realizacji celów kształcenia i treści nauczania ustalonych w podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego, w formie oczekiwanych efektów kształcenia, uwzględniający wyodrębnienie kwalifikacji w zawodzie, zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa branżowego. Program nauczania zawodu zawiera także programy nauczania do poszczególnych obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia w zawodzie, ustalonych przez dyrektora szkoły. Każdy program może obejmować treści nauczania wykraczające poza zakres treści nauczania ustalonych w formie efektów kształcenia dla danego zawodu, z tym że powinien być on dostosowany do potrzeb i możliwości uczniów, dla których jest przeznaczony. Dyrektor szkoły/placówki, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, dopuszcza do użytku przedstawiony przez nauczyciela lub zespół nauczycieli program nauczania zawodu, który staje się elementem szkolnego zestawu programów nauczania.

Podstawowe elementy programu nauczania zawodu prezentuje poniższy schemat:



Etapy tworzenia programu nauczania zawodu:

- » Wprowadzenie do programu nauczania (metryczka) powinno zawierać:
 - nazwę i symbol zawodu szkolnictwa branżowego (kwalifikacje zawodowe wyodrębnione dla zawodu);
 - typ szkoły, dla którego program został opracowany;
 - formę kształcenia realizowaną w szkole dla danego zawodu (dzienna, stacjonarna, zaoczna);
 - ogólną charakterystykę uczniów/słuchaczy (potrzeby i możliwości edukacyjne);
 - ogólne cele kształcenia (dydaktyczne, wychowawcze);
 - specyficzne cechy programu (linearny, spiralny, koncentryczny, przedmiotowy, modułowy);
 - wskazanie literatury przedmiotu;
 - informacje o autorach programu i ich doświadczeniu zawodowym;
 - udział pracodawcy w tworzeniu programu.
- » Cele programu nauczania zawodu (cele operacyjne) Cele najlepiej jest formułować jako zamierzone osiągnięcia uczniów w procesie nauczania. W takim ujęciu wskazują one na te czynności, które opanuje absolwent szkoły. Do formułowania celów kształcenia można wykorzystać listę czasowników operacyjnych użytych w podstawie programowej dla danego zawodu.

Przykłady celów operacyjnych
przewidywać zagrożenia i stosować środki ochrony dotyczące bhp
planować zadania zawodowe dla wyuczzonej kwalifikacji
organizować stanowisko pracy
wykonywać zadania zawodowe w oparciu o wskazane materiały i technologię
stosować materiały, sprzęt i narzędzia
posługiwać się dokumentacją zawodową (techniczną)
udzielać pierwszej pomocy

- » Treść i układ programu nauczania zawodu powinien uwzględniać zapisy podstawy programowej dla danego zawodu, w szczególności:
 - efekty kształcenia i kryteria weryfikacji tych efektów;
 - warunki i sposoby realizacji kształcenia w zawodzie;
 - minimalną liczbę godzin kształcenia w zawodzie w ramach danej kwalifikacji.
- » Założenia dotyczące sprawdzania osiągnięć uczniów (uzyskanych efektów kształcenia):
 - przyjęte kryteria oceniania (co uczeń/słuchacz powinien umieć na poszczególne oceny);

- formy sprawdzania osiągnięć uczniów;
 - zasady oceniania i ich zgodność z wewnątrzszkolnym systemem oceniania;
 - warto uwzględnić w zasadach i sposobach oceniania specyfikę kształcenia zawodowego, np.:
 - poprawność merytoryczna wykonania zadania (zgodnie z technologią zawodową),
 - stosowanie przepisów bhp i ochrony środowiska,
 - właściwa prezentacja, estetyka wykonanego zadania,
 - umiejętności korzystania z dokumentacji typowej dla zawodu,
 - umiejętność organizacji stanowiska pracy,
 - ogólna sprawność wykonywania czynności (zadania) zawodowych.
- » Podział treści nauczania i tworzenie przedmiotów:
- grupowanie *jednorodnych* (podobnych) efektów kształcenia i kryteriów weryfikacji dla danej kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie, tak by można je było osiągnąć w ramach jednego przedmiotu;
 - grupowanie *efektów wspólnych* (BHP, kompetencje personalne i społeczne, organizacja pracy małych zespołów) i przyporządkowanie ich do pogrupowanych efektów branżowych, tak by można je było realizować w ramach jednego przedmiotu;
 - przyporządkowanie treści nauczania, sposobów i warunków realizacji do efektów kształcenia wyodrębnionych dla konkretnego przedmiotu.

» Ewaluacja programu nauczania zawodu

Ewaluacja powinna służyć poprawie istniejącego stanu rzeczy, dlatego warto zwrócić uwagę na elastyczność programu, rozumianą jako zdolność do szybkiej adaptacji w zmieniających się warunkach szkolnych, prawnych, ekonomicznych oraz dostosowanie programu do bieżących i przyszłych potrzeb czy rozwoju nauki, np. dostosowanie do zdalnego nauczania. Warto również poszukać odpowiedzi na kluczowe pytania ewaluacyjne.

Przykłady pytań ewaluacyjnych

Czy i w jakim stopniu cele oraz zadania określone przez program zostały osiągnięte?

Czy dany program jest możliwy do zrealizowania, a jeśli tak, to jakie powinny być warunki osiągnięcia zamierzonych celów?

Jakie czynności sprzyjają, a jakie nie sprzyjają realizacji programu?

Jakie są pozytywne i negatywne skutki realizacji programu?

Jakie czynności należy wykonać dla modyfikacji programu (np. dostosowanie do zdalnego nauczania)?

- » Dodatkowe elementy programu nauczania zawodu:
- zalecane metody pracy w ramach danego przedmiotu czy zajęć praktycznych;
 - zalecane formy organizacyjne zajęć;
 - zakres współpracy z pracodawcami;
 - sposoby indywidualizacji pracy z uczniami;
 - możliwości kształtowania i rozwoju kompetencji kluczowych;
 - przykładowe scenariusze zajęć, zadania, ćwiczenia, tematy projektów edukacyjnych;
 - możliwości podjęcia pracy w zawodzie lub kontynuowania nauki w pokrewnym zawodzie;
 - słownik podstawowych pojęć i definicji zawodowych.

Po opracowaniu programu nauczania zawodu niezbędna jest jego weryfikacja z podstawą programową dla danego zawodu (kwalifikacji wyodrębnionych w zawodzie) oraz monitorowanie jego realizacji, co oczywiście powinno być procesem ciągłym. Monitoring powinien dotyczyć w szczególności: realizacji przyjętych treści nauczania pod kątem uzyskiwanych efektów kształcenia, wymiaru godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych tematów/działów/kwalifikacji/przedmiotów, warunków i sposobów realizacji oraz stopnia osiągnięcia zakładanych celów kształcenia (ogólnych i operacyjnych). Warto również spojrzeć na realizowany program od strony uczniów. Czy jest przyjazny, jasny, zrozumiały, adekwatny do możliwości, potrzeb i aspiracji młodych ludzi oraz bieżących wymagań stawianych na rynku pracy? ■

Punkt Konsultacyjny dla nauczycieli z Ukrainy

Od 1 lutego 2023 r. w Pomorskim Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku działa Punkt Konsultacyjny dla nauczycieli z Ukrainy (zob. <https://tiny.pl/wslx3>). Poprowadzi go dr Inna Shostak – nauczyciel, wykładowca, socjolog Uniwersytetu Narodowego Akademii Ostrogska.

Głównym zadaniem punktu jest udzielanie informacji nauczycielom z Ukrainy (w języku ukraińskim) m.in. w zakresie: aktualnych przepisów prawa oświatowego, nostryfikacji dyplomów i potwierdzenia kwalifikacji zawodowych, organizacji kursów językowych oraz miejsc pracy w pomorskich szkołach i placówkach. W miarę możliwości działalność obejmuje również wsparcie nauczycieli z Ukrainy w rozwiązywaniu ich bieżących problemów. Punkt Konsultacyjny jest czynny w każdy poniedziałek w godzinach 13.00-15.00 (sala 115), tel. 58 340 41 23, email: inna.shostak@pcen.gda.pl.

A.C.

PRAWO I ZARZĄDZANIE W OŚWIACIE

Wspomaganie jako forma nadzoru (kadry pedagogicznej) a wspomaganie (pracy szkoły) jako forma doskonalenia

*Jolanta Kijakowska,
nauczyciel–konsultant PCEN ds. kadry kierowniczej oświaty*

Tłem do rozwoju szkoły wydaje się być **świadomość społeczności szkolnej**, że nasze działania ulegają ciągłym przeobrażeniom, a zmiana jest integralną częścią tego rozwoju. Efektywna szkoła doskonali się w wielu obszarach: **w dydaktyce, metodach stosowanych w nauczaniu, rozwoju kadry zarządzającej i nauczycieli oraz dostosowaniu warunków dla budowania jakościowo najlepszej edukacji. Jak rozumieć formę procesowego wspomagania pracy szkół? Proponuję przyrzeć się kilku regulacjom prawnym.**

W obecnym systemie prawnym istnieje rozróżnienie pomiędzy wspomaganiami organizowanym przez organ nadzorujący czy dyrektora szkoły w ramach nadzoru pedagogicznego, a wspomaganiami rozumianymi jako ukierunkowanie na rozwiązywanie konkretnych problemów, tj. celowe działania z udziałem zewnętrznego trenera wspomagania. Rozwój szkoły nie wynika z indywidualnych interesów nauczycieli czy dyrektora szkoły. Ważne, żeby cały proces wspomagania, rozciągnięty na wiele miesięcy, zakończył się **oceną efektów i wyciągnięciem wniosków do dalszej pracy.**

Wspomaganie w nadzorze a wspomaganie jako forma doskonalenia – czy to jest to samo?

Wyróżniamy nadzór pedagogiczny zewnętrzny (przedstawiciele kuratorium oświaty – wizytatorzy) oraz wewnętrzny (dyrektor i kadra kierownicza w szkole). Ich rola i zadania zostały uregulowane rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego. Określa ono m.in. szczegółowe warunki i tryb sprawowania oraz formy nadzoru pedagogicznego, a także definiuje pojęcie wspomagania w szerokim ujęciu:

Wspomaganie – należy przez to rozumieć **działania** organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki mające na celu inspirowanie i intensyfikowanie w szkole lub placówce procesów służących poprawie oraz doskonaleniu ich pracy, ukierunkowane na rozwój uczniów i wychowanków.

Jakie są to działania?

Cel wspomagania nie zmienia się, natomiast działania zależą od narzędzi nadzoru pedagogicznego i od podmiotu – instytucji, która realizuje wspomaganie. I tak:

I. Wspomaganie jako forma nadzoru zewnętrznego

W nawiązaniu do §19 cytowanego wcześniej rozporządzenia, **organ sprawujący nadzór pedagogiczny** wspomaga szkoły i placówki **w szczególności** przez:

1. przygotowywanie i podawanie do publicznej wiadomości na stronie internetowej organu analiz wyników sprawowanego nadzoru pedagogicznego, w tym wniosków z kontroli;
2. organizowanie konferencji i narad dla dyrektorów szkół i placówek;
3. przekazywanie informacji o istotnych zagadnieniach dotyczących systemu oświaty i zmianach w przepisach prawa dotyczących funkcjonowania szkół i placówek.

Oczywiście jest to otwarty katalog działań, jakie może prowadzić ta instytucja.

II. Wspomaganie jako forma nadzoru wewnętrznego dyrektora szkoły

Nawiązując do § 22. 1. ww. rozporządzenia, **dyrektor szkoły lub placówki** we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze, w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego **wspomaga nauczycieli w realizacji ich zadań**, w szczególności przez:

- diagnozę pracy szkoły lub placówki;
- planowanie działań rozwojowych, w tym motywowanie nauczycieli do doskonalenia zawodowego;
- prowadzenie działań rozwojowych, w tym organizowanie szkoleń i narad.

Ponadto, zgodnie z § 23. 1. 3), dyrektor szkoły lub placówki opracowuje na każdy rok szkolny plan nadzoru pedagogicznego, w którym określa m.in. **zakres wspomagania nauczycieli** w realizacji ich zadań.

To jest również otwarty katalog działań podejmowanych przez dyrektora szkoły w ramach jego kompetencji.

Wspomaganie szkół a wymagania państwa – jak sprostać wyzwaniom?

Po co nam wymagania? W kilku słowach: zdecydowanie mają uporządkować priorytety szkoły i najistotniejsze dla niej cele. Ważnym celem jest odniesienia sukcesu uczniów i szkoły, a to zależy od zrozumienia i realizacji wymagań państwa wobec szkół, co ma wymierny wpływ na jakość edukacji. Podejmowane przez szkołę działania w dużej mierze zależą od jej możliwości oraz aktualnych warunków. Sensem działań zapisanych m.in. w wymaganiach państwa, jest zapewnienie optymalnych warunków rozwoju każdemu uczniowi i jednocześnie zachęcenie szkoły do rozwoju.

Jedno z wymagań zapisanych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek dotyczy zarządzania szkołą i określa podstawowe zadania dyrektora w tym obszarze. Wymaganie *Zarządzanie szkołą lub placówką służy jej rozwojowi* wyróżnia dwie, kluczowe z punktu widzenia procesu wspomaganie pracy szkoły, charakterystyki zadań dyrektora, a mianowicie:

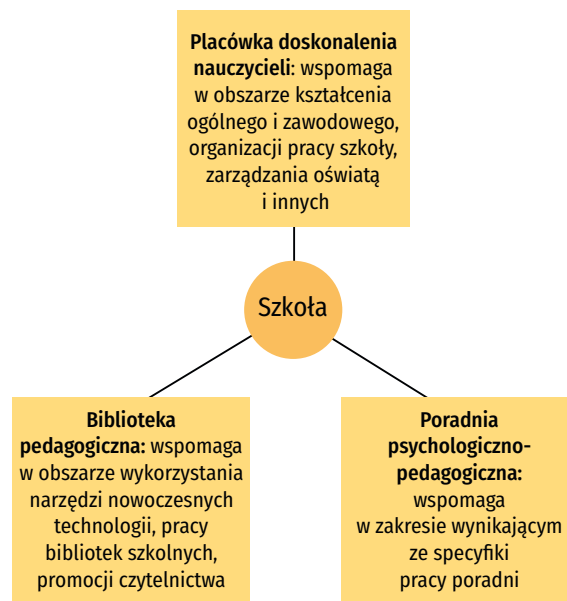
- w procesie zarządzania dyrektor wykorzystuje wnioski wynikające ze sprawowanego nadzoru pedagogicznego, oraz
- podejmuje działania zapewniające szkole lub placówce wspomaganie zewnętrzne odpowiednie do potrzeb i służące rozwojowi przedszkola, szkoły lub placówki.

Szkoła, aby mogła się zmieniać, z jednej strony potrzebuje więcej autonomii, która sprawi, że działania będą dostosowane do jej indywidualnej sytuacji, a z drugiej strony – potrzebuje wsparcia, które wzmocni te procesy rozwojowe i pomoże przygotować się do realizacji wymagań stawianych przez państwo.

System wspomaganie pracy szkół został oparty na następujących założeniach:

- » szkoła/placówka jest odpowiedzialna za własny rozwój;
- » rozwój szkoły/placówki może się dokonywać dzięki uczeniu się pracujących w niej nauczycieli;
- » partnerami szkoły, pomagającymi jej w rozwoju, są powołane do tego celu instytucje:
 - ośrodki doskonalenia nauczycieli,
 - poradnie psychologiczno-pedagogiczne,
 - biblioteki pedagogiczne.

Wspomaganie jako forma doskonalenia realizowana przez zewnętrzne placówki (placówki doskonalenia nauczycieli, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, biblioteki pedagogiczne)



Rys. 1. Instytucje wspomagające szkołę

W tym miejscu, ze zrozumiałych względów, uwagę Państwa skupię na placówkach doskonalenia nauczycieli. Zadania w tym zakresie reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 maja 2019 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli. Zgodnie z § 20. 1. tego rozporządzenia publiczne placówki doskonalenia realizują zadania obowiązkowe, m.in. przez:

1) **organizowanie i prowadzenie wspomaganie szkół i placówek**, polegającego na zaplanowaniu i przeprowadzeniu działań mających na celu poprawę jakości pracy szkoły lub placówki w zakresie określonym w § 18 ust. 1 i 2 lub innym wskazanym przez szkołę lub placówkę, **wynikającym z potrzeb szkoły lub placówki**, obejmującego:

- pomoc w diagnozowaniu potrzeb szkoły lub placówki;
- ustalenie sposobów działania prowadzących do zaspokojenia potrzeb szkoły lub placówki;
- zaplanowanie form wspomaganie i ich realizację;
- wspólną ocenę efektów i opracowanie wniosków z realizacji zaplanowanych form wspomaganie.

Jakie są podstawowe założenia systemu wspomaganie rozwoju szkół?

Kluczowe aspekty wspomaganie:

- jest adresowane do szkoły, a nie wyłącznie do poszczególnych osób lub grup, takich jak np. dyrektor czy nauczyciele;
- pomaga szkole w rozwiązywaniu własnych problemów, więc nie wyręcza jej i nie narzuca rozwiązań;
- wynika z analizy indywidualnej sytuacji szkoły i odpowiada na jej specyficzne potrzeby;
- jest procesem (czyli odchodzi od pojedynczych, samodzielnym form doskonalenia) złożonym z wielu

różnych form pomocy szkole, realizowanych na jej własnym terenie.

Rozumienie istoty wymagań i wyzwań stojących przed szkołami/placówkami jest potrzebne na każdym etapie i we wszystkich obszarach ich działalności, również na etapie wdrażania zmiany. Umiejętne zaplanowanie w rocznym planie wspomagania liczby spotkań indywidualnych i grupowych, na których omawiane będą postępy we wprowadzaniu zmiany, zależy od głębi rozumienia ich istoty.

Wprowadzenie zmiany – jak uczynić ją stałą?

Dobrze poprowadzone wspomaganie (dobra organizacja, kompetentny trener, związek z autentycznymi potrzebami szkoły/placówki) może być impulsem do zmian.

W jakim zakresie placówki zewnętrznie mogą wspomagać szkołę? Jak ten proces wygląda w praktyce?

Jak może wyglądać roczny plan wspomagania i w jaki sposób go opracować? Co z oceną efektów i wyciągnięciem wniosków do dalszej pracy?

Pytań, wątpliwości i wyzwań jest wiele, ale to, że szkoła potrzebuje zmian, jest pewne, bo zmiana jest naturalną i integralną częścią rozwoju ucznia, kadry pedagogicznej, szkoły. Czyż nie o to chodzi w naszych działaniach?

Szczegółowe informacje na temat **aktualnej oferty** Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku w zakresie wspomagania rozwoju szkół i placówek naszego regionu są zamieszczone pod adresem: <https://tiny.pl/w8gcw>.

Źródła:

1. *Doskonalenie nauczycieli a wspomaganie*, Edukacja przyszłości: <https://kreatywnaakademia.pl/doskonalenie-nauczycieli-a-wspomaganie> (data publikacji artykułu: 03.12.2020, dostęp: 06.02.2023)
2. Kaziemierska I., Lachowicz I., Piotrowska L., *Wspomaganie szkół a wymagania państwa*, ORE, Warszawa
3. Red. Nawalany D., *Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania, zeszyt 1*, ORE, Warszawa 2015
4. Stoczkowska R., *Zewnętrzne wspomaganie szkoły – na czym polega i jak wygląda w praktyce*, Portal oświatowy: <https://www.portaloswiatowy.pl/top-tematy/zewnetrzne-wspomaganie-szkoly-na-czym-polega-i-jak-wyglada-w-praktyce-13458.html> (data publikacji artykułu: 1.09.2017, dostęp: 17.02.2023)
5. Wysocka J., Hajdukiewicz M., *Zapewnienie jakości procesu wspomagania szkół w rozwoju*, ORE, Warszawa 2015

Wykaz aktów prawnych:

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 1551 ze zm. z 2021 r. poz. 1618)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (tj. Dz.U. 2020 r. poz. 2198).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 maja 2019 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz. U. poz. 1045 ze zm. z 2021 r. poz. 1601)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych (Dz.U.poz.369) – § 1 ust. 2. pkt 2.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz.U. poz. 199 ze zm. z 2019 poz. 1647) – § 2 pkt 4 i w powiązaniu z nim § 10. ust. 1. i 2.

Kronika.gov.pl – portal z otwartymi zasobami kultury i nauki



Krajowe Repozytorium Obiektów Nauki i Kultury

Zachęcamy uczniów i nauczycieli do korzystania z nowego portalu kronika.gov.pl. Gromadzi on w jednym miejscu cyfrowe kopie najcenniejszych lub zagrożonych zniszczeniem obiektów kultury i nauki. Użytkownicy portalu mają do dyspozycji ponad 15 milionów obiektów pogrupowanych w ramach 64 kategorii tematycznych, w tym m.in.: książki, czasopisma, fotografie, grafiki i rysunki, zbiory muzealne, zbiory archiwalne. Wszyscy zainteresowani mogą ponadto korzystać z dokumentów pochodzących z różnych epok historycznych, poznają także książki mniej znanych autorów, a nawet stworzą własną, wirtualną kolekcję zasobów kultury. Portal kronika.gov.pl to większa dostępność cyfrowych dzieł, lepsza jakość, a także możliwość ponownego wykorzystywania zasobów w innowacyjnych aplikacjach i usługach.

źródło: www.ore.edu.pl

BADANIA I ANALIZY

Poznaj najnowsze publikacje Wydawnictwa Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji

źródło: www.frse.org.pl

Nauczyciele w Europie: Kariera, rozwój zawodowy i ogólne samopoczucie



Raport [dostępny nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/w8m8l>] poświęcony wybranym aspektom zawodu nauczyciela. *Teachers in Europe (Nauczyciele w Europie)* pokazuje, w jaki sposób krajowe polityki i regulacje prawne mogą wspierać nauczycieli w wykonywaniu obowiązków zawodowych i prezentuje dane w takich obszarach, jak kształcenie nauczycieli, warunki pracy, przebieg kariery zawodowej, doskonalenie zawodowe, ocena pracy, udział w służbowych wyjazdach zagranicznych oraz ogólne samopoczucie dotyczące sytuacji zawodowej, w tym poziom stresu. Raport łączy dane zebrane przez Eurydice podczas analizy regulacji prawnych z wynikami międzynarodowych badań OECD (TALIS).

Aktywność społeczna i obywatelska uczestników projektów wolontariatu zagranicznego



Raport [dostępny nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/w8gh4>] powstał na podstawie badania uczestników projektów wolontariatu zagranicznego, którego celem było sprawdzenie, czy (i w jaki sposób) po powrocie angażują się oni w działania społeczne i wolontariackie. Badaniem objęto byłych polskich wolontariuszy, którzy zrealizowali wyjazd zagraniczny w ramach jednego z zakończonych programów unijnych (Wolontariat Erasmus+ lub Wolontariat Europejski).

Zarządzanie projektem mobilności w praktyce



Dobrze zaplanowany projekt zaspokaja potrzeby wnioskodawcy i uczestników, ale wymaga też dobrego przygotowania i sprawnego zarządzania jego działaniami. Ten poradnik [dostępny nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/w8gh2>] jak w soczewce skupia wszystkie wartościowe informacje na temat kluczowych elementów zarządzania projektem mobilności w sektorze Edukacja szkolna Erasmus+ oraz możliwych kierunków, w jakich powinny zmierzać przygotowania do jego realizacji. Nie jest to jednak podręcznik, ale pomocnik – pełen przykładów i praktycznych komentarzy, zawierający ćwiczenia i porady powiązane z każdą fazą życia projektu. Radzi, uczy, pokazuje poszczególne fazy życia projektu i pomaga zrozumieć, na czym polega efektywne zarządzanie inicjatywami edukacyjnymi.

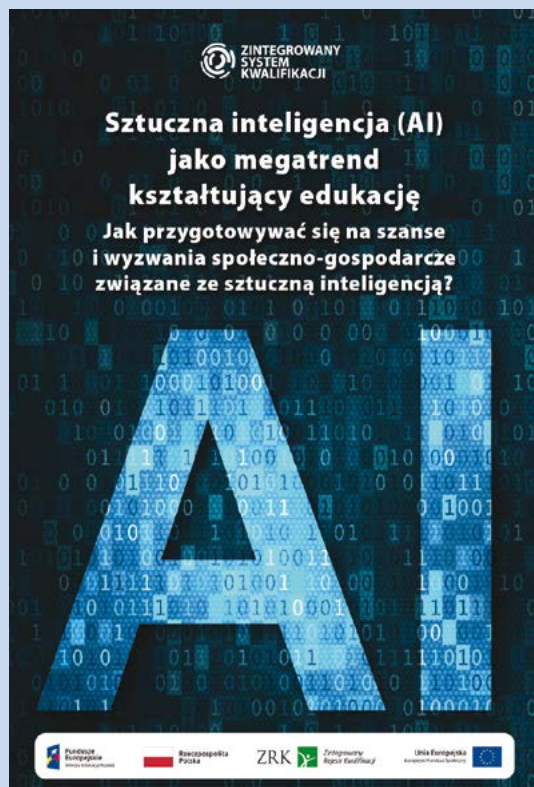


Możliwości dla młodzieży. Erasmus+ i Europejski Korpus Solidarności

Poznaj historie młodych ludzi, którzy zrealizowali ciekawe projekty w ramach programów Komisji Europejskiej Erasmus+ Młodzież i Europejski Korpus Solidarności. Każdy z bohaterów tej książki [dostępnej nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/w8m3f>] inaczej opisał swój przepis na sukces projektu młodzieżowego. Jaki będzie Twój?

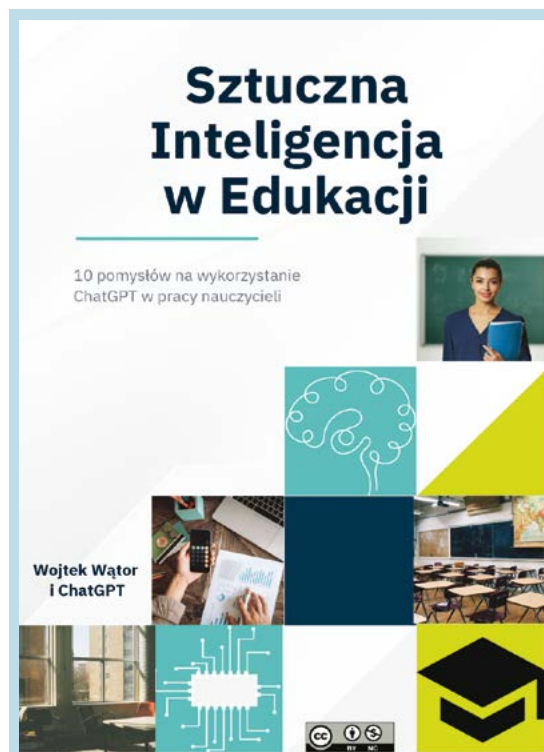
TIK W SZKOLE

Sztuczna inteligencja (AI) jako megatrend kształtujący edukację. Jak przygotowywać się na szanse i wyzwania społeczno-gospodarcze związane ze sztuczną inteligencją?



W niniejszej pracy [dostępnej nieodpłatnie pod adresem <https://tiny.pl/w2b28>] autorzy specjalizujący się w różnych zastosowaniach sztucznej inteligencji podzielili się z Czytelnikami swoją wiedzą i doświadczeniami dotyczącymi różnorodnych zastosowań sztucznej inteligencji, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów związanych z szeroko rozumianą edukacją. Jest to pierwsze kompleksowe opracowanie w języku polskim z tego zakresu. Z pewnością nie wyczerpuje ono głębi i złożoności zagadnień. Jego głównym celem jest przede wszystkim zwrócenie uwagi decydentów, naukowców, a może przede wszystkim praktyków: polskich nauczycieli, przedstawicieli administracji oświatowej, instytucji zajmujących się szkoleniem i doskonaleniem nauczycieli na wyłaniający się, zupełnie nowy obszar wyzwań dla edukacji. Wyzwania te nie dotyczą jednak wyłącznie szeroko rozumianej organizacji pracy instytucji edukacyjnych i ich zaplecza administracyjnego. Być może ważniejsze jest dostosowanie polskiego systemu edukacji do wyzwań na rynku pracy i w otoczeniu społeczno-gospodarczym związanym z rozwojem przemysłu 4.0, którego sztuczna inteligencja jest ważnym komponentem. Polskie szkoły i uczelnie powinny jak najszybciej przekonstruować programy nauczania i sylabusy, aby ich absolwenci byli gotowi na wyzwania związane z czwartą rewolucją przemysłową, która w mniej lub bardziej dostrzegalny sposób, w różnym tempie w zależności od sektora gospodarki, wkracza do naszego życia.

(ze wstępu autorstwa prof. dr hab. Jana Fazlagicia)



Sztuczna Inteligencja w Edukacji. 10 pomysłów na wykorzystanie ChatGPT w pracy nauczycieli

Pod koniec 2022 roku cały Internet zaczął mówić o na pozór zwykłej stronie internetowej „ChatGPT”. Napędzany sztuczną inteligencją (AI) czat wywołał ogromne zamieszanie i rozpoczął dyskusję na temat szans i zagrożeń związanych z wykorzystaniem AI w edukacji. Od czasu premiery (20.11.2022) algorytm był w stanie (prawie) zdać egzamin lekarski w USA oraz pozytywnie przeszedł rozmowę kwalifikacyjną w firmie Google. Czy ta aplikacja, która potrafi rozwiązać praktycznie każdą pracę domową, napisać dowolny esej czy nawet pracę dyplomową, stanowi realne zagrożenie dla polskiej szkoły? A może jest to wręcz doskonała okazja, aby wynieść system edukacji na wyższy poziom? Aby odpowiedzieć na te pytania, postanowiłem przetestować tę aplikację. Oto zapiski z naszej „rozmowy” [bezpłatny e-book jest dostępny pod adresem: <https://tiny.pl/w2bsr>].

(ze wstępu autorstwa Wojtka Wątora)

WOKÓŁ NAS

Plastyka obrzędowa i symbolika okresu wiosenno-wielkanocnego w różnych regionach

Anna Flis

Kolędowanie na wiosnę? Oczywiście! A kto to: pucheroki, turki, śmierguśnicy, siuda baba i siwki? Jakie znaczenie miała miotła chruściana? Czy jajko mogło pełnić formę listu? Gdzie robiono pogrzeb żuru i śledzia?

Wiosna była czasem nadziei, odrodzenia i oczekiwaniem na lepsze jutro. Świętom wielkanocnym również towarzyszyło bogactwo symboliki oraz zwyczajów przekazywanych z pokolenia na pokolenie (niektóre z nich były znane tylko w danym regionie). Warto poznać sens i znaczenie obrzędów poprzednich pokoleń – przybliżmy zatem wybrane zwyczaje okresu wiosenno-wielkanocnego.

OBRZĘD PRZYWOŁYWANIA WIOSNY

Na zakończenie sezonu zimowego praktykowano był obrzęd niszczenia (przez topienie lub palenie) kukły – postaci kobiecej. W zależności od regionu nazywano ją: Marzanną, Moreną, Marzaniokiem, Śmiercią, Śmierztką lub Śmierciuchą. Była ona wyobrażeniem i symbolem zimy oraz chorób i śmierci. Wykonywano ją ze słomy i białego płótna. Istotą obrzędu było niszczenie zimy, ale także robienie miejsca dla wiosny. W niektórych regionach następnego dnia do wsi wprowadzano nowe latko, czyli gaik zielony – symbol wiosny. Była to duża, zielona gałąź, często sosnowa, ozdobiona wstążkami. Obchodzono z gaikiem wieś, od domu do domu.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe to wszystkie przekazane nam przez przodków nieuchwytnie przejawy tego, co tworzy naszą tożsamość grupową, narodową, etniczną bądź religijną. Na listę dziedzictwa wpisano:

- zwyczaj Krzyżoków w Borkach Małych
- krzyżyki z palmy wielkanocnej na Opolszczyźnie
- turki grodzkie
- przywołówki dyngusowe w Szymborzu
- pisanie pisanek techniką batikową na Śląsku Opolskim
- kroszonkarstwo opolskie
- plecionkarstwo
- święcenie pokarmów w Dąbrowie Chotomowskiej.



Fot. Archiwum szkolne

NIEDZIELA PALMOWA

Niedziela Palmowa, zwana też Niedzielą Kwietną lub Wierzbną, upamiętnia wjazd Jezusa do Jerozolimy. Tradycja świecenia palm wielkanocnych w naszym kraju sięga XI w. Do ich wykonania często używano gałązek wierzby, drzewa znanego ze swych magicznych mocy. Niekiedy palmy były zdobione świeżymi lub suszonymi kwiatami albo kwiatkami wykonanymi z bibuły, często przewiązywano je wstążkami. Palmie przypisywano właściwości magiczne, ochronne, życiodajne, lecznicze i dobroczynne, które według wierzeń potęgowało jej poświęcenie w kościele. Niezwykłą moc miała nadawać palmie włożona w nią gałązka wierzby – drzewa *mitującego życia*, rosnącego w każdych warunkach, okrywającego się zielenią wcześniej niż inne rośliny. Palma była symbolem zdrowia, siły witalnych, płodności i urodzaju, a także chroniła domostwa przed ogniem i piorunami, a plony – przed gradem.

Technika wykonania palmy wielkanocnej jest różna w zależności od regionu: od pęczków wierzbowych gałązek lub suszonych kwiatów i kłosów, po dzieła sztuki na kilka metrów wysokości z kwiatami z bibuły, jak to jest w przypadku palmy kurpiowskiej. Tę ostatnią tradycję przekazywano z pokolenia na pokolenie. Twórczynie

palm kurpiowskich odtwarzały z przyrody takie kwiaty, jak: astry, georginie, maki, sasanki, fiołki, konwalie czy różyczki (Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce, *Kurpiowska palma wielkanocna*, Ostrołęka 2009).

W okolicach Krakowa i na Podkarpaciu chodzą przebrańcy, PUCHEROKI (z laską w kształcie młotka) i wygłaszają oracje: *Pucherok malutki od rana wędruje, gościnnego domu ciągle poszukuje. Stuka laską w ziemię, koszykiem wywija; będzie jajko, grosik, a nie będzie kija. Za datkę dziękuję, niech się dobrze darzy, grosza niech przybywa w domy gospodarzy.*

W niektórych regionach – m.in. w Szydłowcu i okolicach – od średniowiecza jest kultywowany zwyczaj obwożenia osiołka palmowego: rzeźba Jezusa na osiołku, umieszczona na platformie z kótkami, jest wieziona wokół kościoła (na zewnątrz lub w środku świątyni).

Na Kaszubach okres Wielkiej Nocy rozpoczyna się w *Kwietnō Niedzela*, zwaną też *Palmōwq*. Podobnie

jak w innych regionach kraju, na Pomorzu również święciło się tego dnia gałązki wierzbowe. Wierzono, że zapewniają one zdrowie i urodzaj oraz chronią ludzi, zwierzęta oraz budynki przed wszelkim nieszczęściem. Nic dziwnego, że zanim przyniesiono z kościoła palmy – w rzeczywistości: baze i kilka zielonych pędów bukszpanu przewiązanych wstążeczką, najlepiej czerwoną, czyli w kolorze odpędzającym złe moce – i zanim zatknięto je za święte obrazy, łykano baziowy pączek. Miało to chronić domowników przed chorobami gardła i gorączką. Gospodarz udawał się rankiem do sąsiada i, uderzając lekko różgą palmową, mówił: *Wierzba bije, jô nie bijã. Za tidzêń wiôldzi dzêń, za nocë trzë i trzë są jastrë* (B. Stelmachowska, *Rok obrzędowy na Kaszubach*, Toruń 1933).

WIELKI CZWARTEK

Kiedy milkły dzwony w kościołach na znak żałoby po uwięzieniu Chrystusa, po ulicach wsi i miast zaczyna-



Fot. Archiwum szkolne



Fot. Archiwum szkolne

li biegać chłopycy. Hałasowali, *piekutowali* drewnianymi kołatkami, terkotkami, srokami/taczkami i klepadłami, odpędzając demony i ścigając Judasza.

W Wielki Czwartek następowało barwienie jaj. Te na Kaszubach, zgodnie z archaicznym zwyczajem, otrzymywały jedną barwę bez dodatkowych dekoracji. Do barwienia wykorzystywano kolorowe bibuły lub naturalne barwniki z warzyw. Użycie wywaru z łupin cebuli dawało jajka pomarańczowe, wywaru z czerwonej kapusty – niebieskie, a wywaru z buraków – czerwone. Pisanki przeznaczano do święconki, podawano na stół i przekazywano jako podarunki dyngusowe. Bawiły się nimi dzieci: szukały ich na podwórzu czy w ogrodzie, gdzie wcześniej schowali je dla nich rodzice, którzy mówili, że kolorowe jajka pochodzą od zająca.

W polskiej tradycji ludowej jajko to symbol życia, płodności, miłości i siły. Istnieje wiele wierzeń oraz obrzędów związanych z jajkiem. Jajko dzielone i uroczystie spożywane podczas śniadania wielkanocnego ma zapewnić zdrowie, pomyślność, a także płodność.

Swoje znaczenie miały również poszczególne barwy. I tak, czerwone jajka uważano za najskuteczniejszą formę ochrony przed złymi mocami oraz chorobami. Żółty kolor nawiązywał do symboliki solarnej, a z kolei czarny, fioletowy i niebieski symbolizowały żałobę wielkopostną. Kroszonkowe *listy zalotne* były wykorzystywane do wyrażania uczuć przez dziewczęta: zazdrosna dziewczyna dawała chłopcu żółte jajko; nadzieję na wspólną przyszłość wyrażała pisanka zieloną, a zakochanie – czerwoną. Na opolskich kroszonkach pojawiały się miłosne listy, np.: *Nie ważna farba i co narysowane lecz czy z miłości jajko darowane*.

W poszczególnych regionach stosowano odmienne techniki zdobienia jajek. Technika batikowa była wykorzystywana do tworzenia pisanek opoczyńskich, lipskich, huculskich, kurpiowskich, lubelskich, podlaskich i radomskich. Technikę rytowniczą używano

na Opolszczyźnie. Oklejania wycinanką lub sitowiem charakteryzowała kurpiowskie i łowickie jajka wielkanocne. Natomiast zalipskie i kujawskie pisanki były malowane (K. Kraczoń, *Pisanki*, Lublin 2017).

WIELKI PIĄTEK

Niemal w całej Polsce w Wielki Piątek o świcie smagano się świeżo zerwanymi gałązkami brzozy, jałowca, agrestu lub tarniny, co miało przypominać o biczowaniu i męce Jezusa. Wierzono także, że z pełnej wiosennych soków gałązki w ciała ludzi przechodzi życiodajna moc. Obrządek ten nazywa się po kaszubsku *Bôżé rené* (Boże rany). W ten dzień, określane na Kaszubach mianem *Płaczëbôga*, obowiązywał ścisły post – jedzono tylko suchy chleb i ziemniaki gotowane w łupinach, tzw. *pulki*. Przed wschodem słońca zamiatano obrzędowo izby chrustową miotłą, a śmieci wyrzucano ukradkiem na podwórze, grunt lub granicę sąsiada. W ten sposób uwalniano magicznie własne domostwo od pcheł i robactwa, które przenosiło się do sąsiedniego obejścia (B. Stelmachowska, *Rok obrzędowy na Kaszubach*, Toruń 1933).

Na Kaszubach, Kujawach i Kielecczyźnie dodatkowo tego dnia robiono pogrzeb żuru i śledzia. Rozbijano garnek ze zniechęconym żurem (z głową śledzia) lub wylewano jego zawartość, a śledzia – główną potrawę w okresie postu – wieszano na gałęzi i mówiono: *Skończyło się twoje panowanie, bo żur się do ziemi dostanie; święci się święcone* (E. Tomaszewska, *Wiosenne świętowanie na Kielecczyźnie*, Kielce 2017).

WIELKA SOBOTA

Święcone pokarmy miały znaczenie symboliczne. Chleb symbolizował Zbawiciela, wędlina i mięso – ofiarę z baranka paschalnego, zapewniającą zdrowie oraz dostatek, chrzan był symbolem gorczy i męki Chrystusa, jajka – odradzającego się życia oraz zmartwychwstania, natomiast sól miała odpędzać złe moce. Baranek z czerwoną

chorągiewką uosabiał triumf życia nad śmiercią, biała serwetka była znakiem niewinności oraz bezgrzeszności, masło i ser symbolizowały obfitość nabiału, a babka – dostatek.

Z tym dniem związany jest też obrzęd turków grodzkich: kawalerowie pełnili rolę jako strażnicy Grobu Pańskiego.

NIEDZIELA WIELKANOCNA, na Kaszubach nazywana JASTRË, była obchodzona w domu, w gronie rodzinnym.

PONIEDZIAŁEK WIELKANOCNY

Poniedziałek Wielkanocny w całej Polsce kojarzy się zapewne ze zwyczajem polewania się wodą, czyli śmigus-dyngus! Kiedyś były to dwa odrębne obrzędy. Śmigus to zwyczaj oblewania wodą dziewcząt na wydaniu, a także smaganie ich zielonymi gałęziami i witkami wierzbowymi. Dyngus natomiast to pochody młodych mężczyzn (często przebranych i dzierżących w dłoniach różne rekwizyty), podczas których wyprasali dary, np. jajka wielkanocne. Wodą – w znacznie mniejszej ilości – polewano też gospodarza *na owies* i gospodynię *na len*. Ziemia rodzi tylko wtedy, gdy jest odpowiednio nawilżona, dlatego polewano również glebę na polach, aby spowodować większe plony, a także krowy, by dawały więcej mleka.

Drugi dzień świąt zwykle upływał pod znakiem spotkań rodzinnych i towarzyskich, zabaw, radości, psot i załotów.

Dyngus, dyngus, po dyngusie

Leży placek na obrusie.

Matka kraje, ojciec daje –

Proszę o malowane jaję.

Takie i wiele innych wierszowanych oracji wygłaszały w Poniedziałek Wielkanocny kawalerowie/kolędnicy chodzący po domach. Polewali panny wodą i składali życzenia, a w zamian dostawali pisanki oraz poczęstunek. Często chodzili w przebraniach lub z rekwizytami. W centralnej Polsce nazywano ich kurczakami, ponieważ towarzyszył im kurek, czyli kogut wożony na ozdobionym wstążkami i błyskotkami wózku. W niektórych wsiach Opolszczyzny, Wielkopolski i Lubelszczyzny młodzi chłopcy chodzili z kogutkiem/wózkiem dyngusowym. Kogutek był symbolem męskiej siły oraz witalności, a pianiem oznajmiał zmartwychwstanie Jezusa. Śpiewano przy nim te same pieśni, co przy gaiku, Był to rodzaj wielkanocnej kolędy, składania życzeń gospodarzom w zamian za drobne datki i słodycze. Dziewczęta, moczone wodą, dawały chłopcom kroszonki jako rodzaj swoistego wyku-pu, choć w zasadzie nie unikały wody.

Chodzono również z gaikiem, czyli przystrojoną kolorowymi wstążeczkami zieloną gałązką zwiastującą wiosnę (niesioną przez płec piękną) oraz ze straszakami dyngusowymi – węzami i bocianami (drewnianymi konstrukcjami składającymi się w harmonijkę).

Wieziemy tu kogucika, dajcie jajek do koszyka.

Dajcie jajek, choćby cztery, a do tego ze trzy sery

Dla kogucika.

Na Kaszubach w JASTROWI PÒNIEDZÔŁK nie polewano się wodą, tylko smagano gałązkami jałowca po nogach: *Kto się nie daje różgami w Jastrę bić, ten nie będzie też miał ze zdrowia nic.*

W Wielkopolsce na ulice wyruszały pochody przebierańców zwanych Siwkami (od pochodu koni) na urodzaj i dostatek.

W Lednicy Górnej pod Krakowem obchodzi się Siuda Babę, strażniczkę ognia, z koszem na plecach i czarną od sadzy. Siuda baba smaruje sadzą przechodniów oraz domowników.

W ziemiach krakowskich i częstochowskich chodzili przebierańcy – Dziady Śmigusne – obwiązani powrozami ze słomy. W Krakowie odbywał się odpust zwany EMAUSEM, z drzewkiem życia z listkami i ptaszkiem, symbolizującym nadzieję oraz odradzające się życie (Czachowski H., Kostrzewa A., Łopatyńska H. M., *Akwizytorzy szczęścia. O dawnych i współczesnych kolędnicach*, Toruń 2020).

Okres Wielkiej Nocy jest kojarzony z koszykami: tymi do święcenia pokarmów, ale również z przedmiotem w rękach kolędniczków wielkanocnych, do którego zbiera się dary, czyli dyngus.

Przybliżam rzemiosło związane z Wielkanocą jako dziedzictwo kultury niematerialnej. Wszystkie rekwizyty prezentowane na zdjęciach wykonałam samodzielnie, wzorując się na źródłach etnograficznych. Tradycyjne pisanki regionalne kupiłam. Uczniowie wykonywali zajęcie motane z tkaniny oraz zdobili drewniane zajęcia. W szkole chodziłam ze straszakami wielkanocnymi (bocian, wąż).

Anna Flis – nauczyciel plastyki w Szkole Podstawowej w Kowalach, aktorka i rzeźbiarka; jej pasją jest rzeźba w drewnie, zdjęcia prac można zobaczyć w kwartalniku „Neony – Tożsamość”; wciąż poszukuje nowych metod pracy, które byłyby dla uczniów terapią przez sztukę.

SPÒRTOWÉ ROZEGRACJE W REMÙSOWIM LIPNIE, czyli kaszubskie gry i zabawy w ujęciu praktycznym

Justyna Mikołajczyk

Tak to się zaczęło

Z kaszubskimi grami i zabawami w ujęciu teoretyczno-praktycznym zetknęłam się po raz pierwszy na III roku studiów na Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku. Na przedmiocie o nazwie *Gry i zabawy rekreacyjne* do opracowania i zaprezentowania wybrałam gry regionalne. Oczywiście było dla mnie, że będą to gry kaszubskie. Z dzieciństwa pamiętałam szrudła i kulanie starej felgi od roweru. Moja mentorka od kaszubszczyzny, p. Felicja Baska-Borzyszkowska, podała mi kaszubskie nazwy tego, co znałam oraz pokazała bogactwo swoich zbiorów z tego zakresu. Przygotowane przeze mnie sprzęty wzbudziły duże zainteresowanie koleżanek i kolegów studentów, a przeprowadzone zajęcia wywołały ich entuzjazm oraz dały mnóstwo radości.

Przed olimpiadą

Po ukończeniu studiów sportowych rozpoczęłam pracę jako wf-istka w Zespole Szkół w Lipuszu. Ze względu na moje zainteresowanie kaszubszczyzną wkrótce poszerzyłam swoje kwalifikacje i zostałam również nauczycielką języka kaszubskiego w mojej szkole. Odtąd kaszubskie gry i zabawy były atrakcją na niejednej lekcji, szkolnej imprezie czy festynie gminnym.

Kaszubska Olimpiada Sportowa *Dali, chùtcki, mòcni* – spòrtowé rozeigracje w Remùsowim Lipnie

Kaszubską Olimpiadę wymyśliłam i opracowałam w 2017 r. razem ze wspomnianą już wcześniej nauczy-

cielką języka kaszubskiego p. Felicją Baską-Borzyszkowską. Zbierała ona przez wiele lat różne gry i zabawy kaszubskie. Sięgała m.in. do słownika ks. Sychty oraz do książek Teodora Gułgowskiego (założyciela skansenu we Wdzydzach). Za jej pozwoleniem postanowiłam te gry wykorzystać w swojej pracy z dziećmi oraz młodzieżą. I tak 29 maja 2017 r. drużyny młodych ludzi uczących się języka kaszubskiego z kl IV-VI uczestniczyły w I Kaszubskiej Olimpiadzie Sportowej rozgrywanej pod hasłem *Dali, chùtcki, mòcni* w Lipuszu. Uczniowie rywalizowali w konkurencjach sportowych, wykazali się w teście ze znajomości kaszubskiego słownictwa sportowego oraz w kibicowaniu w języku kaszubskim.

Od tej pory zmagania kaszubskie w Lipuszu odbywały się każdego roku, z pominięciem okresu pandemii. Co roku zyskiwały na atrakcyjności i popularności.

27 maja 2022 r. już po raz czwarty młodzi Kaszubi walczyli w Kaszubskiej Olimpiadzie Sportowej. Przyjechali z różnych miejscowości z całego regionu. W Lipuszu rywalizowało 12 placówek, co razem dało aż 160 uczestników ze szkół podstawowych w Linii, Bytowie, Parchowie, Kaliszu, Nowym Klinczu, Kaliskach, Nowym Podlesiu, Skorzewie, Łubianie, Redzie (SP nr 3 i SP nr 4) oraz oczywiście gospodarze z SP w Lipuszu.

Konkurencji sportowych było siedem: sześć indywidualnych (*szrudła, kùlanié krągla, gùżè stolemòwi kam, skòczk i pùszczówką w Gòliata*) oraz jedna dla zespołów trzyosobowych (*ramszi kòń*). Był także test z kaszubskiego słownictwa sportowego, gdzie



Uczestnicy I Kaszubskiej Olimpiady Sportowej.



Kaszubska Olimpiada Sportowa 2022 w Lipuszu

np. należało podać nazwy sportów zimowych, sportów walki czy gier zespołowych. Na końcu, zgodnie z naszą tradycją, przyznawano szkołom punkty za kibicowanie po kaszubsku.

Udział w tradycyjnych grach i zabawach kaszubskich jest dla uczniów ciekawą przygodą i nowym doświadczeniem. Wszyscy uczestnicy zgodnie deklaruowali chęć wzięcia udziału w kolejnej edycji Kaszubskiej Olimpiady Sportowej.

Organizując co roku te sportowe rozgrywki – oparte na tradycyjnych grach i zabawach oraz aktywnościach stylizowanych na legendach kaszubskich – zauważyłam, że zarówno wśród uczniów, jak i nauczycieli jest wielu kaszubskich entuzjastów sportu oraz dobrej zabawy z odrobiną współzawodnictwa. Uczestnicy są chętni do wspólnej zabawy i nie boją się zmierzyć z kaszubskimi zabawami ruchowymi. Jestem przekonana, że spotkanie z tradycyjnymi grami oraz zabawami kaszubskimi jest dla wszystkich uczestników ciekawą przygodą, doświadczeniem i okazją do spotkania nowych, ciekawych ludzi.

Gry i zabawy kaszubskie, czyli jakie i po co?

Z mnóstwa tradycyjnych gier i zabaw, z których zdecydowaną większość poznałam dzięki bogatym zbiorom p. F. Baski-Borzyszkowskiej, wymienię tylko cztery, które przerobiłam na konkurencje sportowe:

- *szczudła*;
- *kùlanië krãgla* – kulanie felgi rowerowej za pomocą kija;
- *gùzë* – precyzyjne rzuty guzikami o ścianę; ważne jest miejsce, gdzie guzik zatrzyma ma się po odbiciu;
- *pùszczówką w Gòliata* – strzelanie z procy do celu.

Z gier stylizowanych, które wymyślam na podstawie baśni, legend oraz podań kaszubskich, a następnie dodałam do nich reguły umożliwiające dzieciom zabawę i rywalizację, wybrałam dwie:

- *fartùszk Stolemcki* – zabawa ta nawiązuje do legendy, według której Stolemka, żeby przejść przez Jezioro, nosiła piach w swoim fartuchu.

Zabawa jest rodzajem wyścigu, do którego będziemy potrzebowali fartuch lub płachtę materiału i *piach*, czyli coś do przenoszenia, np. małe piłki lub inne drobne przedmioty. Rywalizacja polega na tym, że dzieci indywidualnie lub w parach przenoszą przedmioty z linii startu za linię mety. Długość i trudność trasy dostosowujemy do możliwości uczestników. Konkurencja może być przeprowadzona na zasadzie rywalizacji bezpośredniej lub możemy osobno zmierzyć czas każdemu startującemu lub każdej parze.

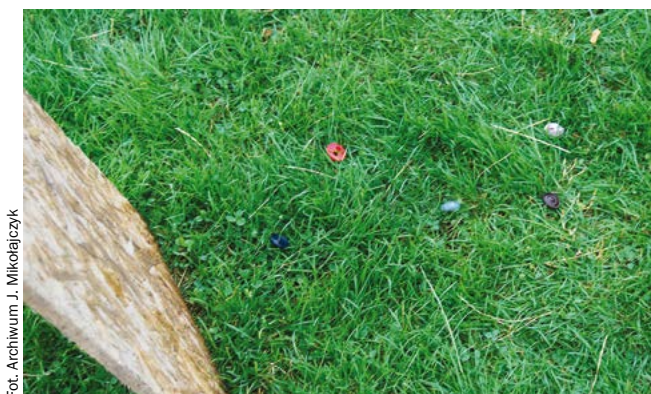
- *sziszkòwé złoto* – tłem tej zabawy jest jedna z przygód *kròsniq*; te kaszubskie krasnoludki często pomagały ludziom dobrym i sprawiedliwym; pewnego razu matemu, biednemu chłopcu, który zbierał szyszki na opał, zameniły je w złoto.

Ta zabawa jest rodzajem toru przeszkód, który zawodnicy muszą przebyć, jednocześnie zbierając szyszki (szyszki można zastąpić innymi umownymi przedmiotami). Tor przeszkód dostosowujemy do możliwości zawodników. Do jego budowy można użyć przyborów sportowych, takich jak płotki, pachotki, równoważnia i in. Można wyjść z dziećmi do lasu oraz wybrać naturalne przeszkody w postaci małych pagórków, korzeni drzew, kamieni itp. Na tak przygotowanych torach przeszkód czas mierzymy raczej każdemu indywidualnie, ale możliwe są też różne modyfikacje. Ta zabawa również świetnie sprawdza się w wersji uproszczonej. Wtedy trzeba tylko znaleźć miejsce, gdzie rośnie kilka sosen. Wybieramy się tam z grupą i po opowiedzeniu dzieciom legendy, wyznaczamy im czas, aby na danym terenie poszukały jak najwięcej szyszkowego złota (szyszek). Na końcu uczestnicy mogą swoje szyszki głośno policzyć po kaszubsku.

Kaszubskie gry i zabawy, czy te tradycyjne, czy stylizowane w oparciu o legendy, to nowatorski sposób na promowanie kultury i języka kaszubskiego, propagowanie kultury fizycznej wśród dzieci, promocję aktywnego oraz zdrowego sposobu spędzania czasu wolnego,



Rywalizacja na szczudłach



Gùzë

Fot. Archiwum J. Mikołajczyk

Fot. Archiwum J. Mikołajczyk



Fot. Archiwum J. Mikołajczyk

Kùlanie krągła w Ergo Arenie.



Fot. Archiwum J. Mikołajczyk

W Ergo Arenie

kształtowanie umiejętności współzawodnictwa w duchu *fair play* czy nawet rozwijanie talentów sportowych.

Gry i zabawy kaszubskie to studnia pomysłów dla nauczycieli języka kaszubskiego oraz wychowania fizycznego, animatorów czasu wolnego, pracowników domów kultury itp. Świetnie sprawdzają się zarówno wśród dzieci oraz młodzieży, jak i wśród dorosłych.

Ciąg dalszy nastąpił

Od kilku lat lipuska olimpiada jest eksponowana na Mecz Kaszubskim w ramach współpracy z Treflem przy projekcie *Aktywne Kaszuby*. Jest to wielkie wyróżnienie dla mnie oraz moich uczniów, kiedy przed kilkutyśięczną publicznością w Ergo Arenie promujemy gry i zabawy kaszubskie, naszą olimpiadę oraz lipuską szkołę.



Fot. Archiwum J. Mikołajczyk

W Muzeum Gospodarstwa Wiejskiego w Lipuszu



Fot. Archiwum J. Mikołajczyk

Pokaz chodzenia na szczudtach



Fot. Archiwum J. Mikołajczyk

Skòczk

W kalendarzu naszych lokalnych imprez gry i zabawy kaszubskie stanowią ważny element dnia otwartego lipuskiego Muzeum Gospodarstwa Wiejskiego, Dni Kaszubskich w miejscowej szkole czy festynów gminnych. Podczas wakacji bywają nie lada atrakcją dla odwiedzających Lipusz turystów.



Fot. Archiwum J. Mikołajczyk

Kùlanie krągla podczas festynu

Justyna Mikołajczyk – dyplomowana nauczycielka wychowania fizycznego i języka kaszubskiego w Zespole Szkół w Lipuszu; prezeska lipuskiego oddziału Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego; autorka kaszubskiej gry planszowej *Biôtka ò fanã* oraz pomysłodawczyni i organizatorka Kaszubskiej Olimpiady Sportowej.



Fot. Archiwum J. Mikołajczyk

Stolemowi kam



Fot. Archiwum J. Mikołajczyk

Ramsczi kòr

Projekt czytelniczy *W świecie bajek i baśni*

Bogusława Bałdzikowska, Emilia Jetka

Projekt czytelniczy *W świecie bajek i baśni* był realizowany w kl. I-III Publicznej Szkoły Podstawowej nr 4 z Oddziałami Integracyjnymi w Starogardzie Gdańskim w okresie od marca do grudnia 2022 r. Jego głównym założeniem było popularyzowanie czytelnictwa i integrowanie społeczności szkolnej. Podjęte przez nas działania miały na celu wdrożenie dzieci do częstych kontaktów z książką oraz przygotowanie ich do samodzielnego czytania. Projekt wpisywał się w realizację wieloletniego programu *Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0. na lata 2021-2025 – Priorytet 3. Kierunek interwencji 3.2.*

Do realizacji zamierzonych celów autorki innowacji zaplanowały wykorzystanie zasobów biblioteki szkolnej z uwzględnieniem nowości zakupionych w ramach krajowego programu czytelniczego.

Koordynatorzy projektu: Bogusława Bałdzikowska i Emilia Jetka

Czas realizacji: od III do XII 2022 r.

Cele ogólne:

- rozbudzanie zainteresowań czytelniczych
- motywowanie uczniów do czytania i korzystania z biblioteki szkolnej
- wyrobienie nawyku pożytecznego spędzania czasu
- zapobieganie uzależnieniom od komputera i telewizji
- wprowadzenie dziecka w świat wartości uniwersalnych (dobro, prawda, piękno)
- wspomaganie rozwoju emocjonalnego dzieci

Cele szczegółowe:

Uczeń

- częściej spędza wolny czas, czytając książki
- formułuje opinie o książce za pomocą odpowiedniego słownictwa

- chętnie uczestniczy w konkursach czytelniczych
- interesuje się nowościami wydawniczymi
- doskonalą swoje umiejętności językowe
- wymienia znanych autorów bajek i książek dla dzieci
- wymienia tytuły przeczytanych książek
- wygłasza z pamięci fragmenty utworów (wiersze, proza)
- uważnie słucha głośnego czytania
- współpracuje w grupie
- gromadzi książki w biblioteczkę domowej

Metody pracy:

- podające
- poszukujące i problemowe
- aktywizujące
- praktycznego działania
- konkursy
- wycieczka

Formy pracy: indywidualna, grupowa, zespołowa

Ewaluacja: rozmowy z nauczycielami, dziećmi i rodzicami

Harmonogram działań:

Lp.	Zadanie	Formy realizacji	Osoby odpowiedzialne	Termin realizacji
1.	Opracowanie projektu, przedstawienie projektu na spotkaniu zespołu przedmiotowego	Spotkania zespołu przygotowującego projekt	B. Bałdzikowska, E. Jetka	III 2022
2.	Zachęcenie rodziców do włączenia się w akcję <i>Dorośli czytają dzieciom</i> i czytania dzieciom baśni oraz bajek w domu.	<ul style="list-style-type: none"> • przygotowanie dla rodziców listy książek zalecanych do głośnego czytania z dziećmi przez fundację ABCXXI Cała Polska Czyta Dzieciom • poinformowanie rodziców o realizacji projektu (za pośrednictwem MS Teams) • umieszczenie na platformie MS Teams (w zespole: <i>Biblioteka</i>, kanał: <i>Dla rodziców</i>) informacji na temat zalet głośnego czytania dzieciom 	B. Bałdzikowska, E. Jetka	III-V 2022

Lp.	Zadanie	Formy realizacji	Osoby odpowiedzialne	Termin realizacji
3.	Kartka z kalendarza – szkolne potyczki z książką	<ul style="list-style-type: none"> czytanie wybranych fragm. książek w świetlicy szkolnej <i>Oni też czytają książki</i> – zaproszenie do głośnego czytania dzieciom ciekawych osób, nauczycieli, emerytów, babć itp. konkurs pięknego czytania dla uczniów kl. I-III <i>Bohaterowie naszych baśni</i> Ogólnopolski Tydzień Czytania Dzieciom – zaproszenie do głośnego czytania dzieciom nauczycieli i innych pracowników szkoły <i>Przerwa na czytanie</i> – udział w międzynarodowej akcji promującej czytelnictwo wśród dzieci i młodzieży Dzień Postaci z Bajek – wystawka książek <i>Baśnie, bajki, bajeczki</i>, błyskawiczny quiz dla dzieci <i>Znam tego bohatera z bajki</i> 	<p>Katarzyna Konkolewska</p> <p>koordynatorzy projektu</p> <p>koordynatorzy projektu</p> <p>koordynatorzy projektu wychowawcy klas</p> <p>koordynatorzy projektu wychowawcy klas Parlament Uczniowski</p> <p>B. Bałdzikowska, E. Jetka</p>	<p>raz w tygodniu</p> <p>raz w miesiącu</p> <p>V 2022</p> <p>VI 2022</p> <p>X 2022</p> <p>XI 2022</p>
4.	Październik Miesiącem Bibliotek Szkolnych	Światowy Dzień zwierząt – wystawa Zwierzęta w bajkach, zagadki o zwierzętach – quiz błyskawiczny, głośne czytanie utworów o zwierzętach	B. Bałdzikowska, E. Jetka	X 2022
5.	Współpraca z bibliotekami znajdującymi się w naszym mieście (Miejska Biblioteka Publiczna, Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna Filia w Starogardzie Gd.)	<ul style="list-style-type: none"> udział w imprezach organizowanych przez biblioteki (informowanie uczniów o imprezach i akcjach organizowanych przez MBP) udział w zajęciach organizowanych przez PBP Filia Starogard Gdański 	<p>koordynatorzy projektu wychowawcy klas</p> <p>wychowawcy klas</p>	<p>zgodnie z harmonogramem organizatora</p> <p>zgodnie z harmonogramem organizatora</p>
6.	Czytam i rysuję	<p>konkursy plastyczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Bohaterowie naszych bajek i baśni – krasnoludki</i> <i>Moja pierwsza książka z biblioteki</i> <i>Bajka zamknięta w pudełku</i> 	<p>koordynatorzy projektu</p> <p>koordynatorzy projektu</p> <p>koordynatorzy projektu</p>	<p>V 2022</p> <p>XI 2022</p> <p>X-XI 2022</p>
7.	Konkursy czytelnicze	<ul style="list-style-type: none"> Quiz <i>W świecie bajek i baśni</i> dla kl. I, II i III Szkolny Maraton Czytelniczy dla uczniów kl. II i III 	<p>koordynatorzy projektu</p> <p>koordynatorzy projektu</p>	<p>V/VI 2022</p> <p>raz w miesiącu</p>
8.	Spotkania z bajką	<ul style="list-style-type: none"> spotkanie z opowiadaczem z Grodziska Owidzkiego, bajaranem kociewskim – p. Szymonem Góralczykiem Teatrzyk kamishibai – spotkanie z bajką dla uczniów kl. I 	<p>B. Bałdzikowska, E. Jetka</p> <p>B. Bałdzikowska, E. Jetka</p>	<p>XI 2022</p> <p>XI 2022</p>

Lp.	Zadanie	Formy realizacji	Osoby odpowiedzialne	Termin realizacji
9.	Od autora do czytelnika	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Recykling, czyli drugie życie książki</i> – warsztaty dla dzieci objętych opieką świetlicową • Dziecko autorem własnej książki – warsztaty dla dzieci objętych opieką świetlicową <i>Od karteczki do książeczki</i> • Pasowanie na czytelnika uczniów kl. I połączone z akcją <i>Wielka książka, mały człowiek</i> 	B. Bałdzikowska, E. Jetka, B. Samulska B. Bałdzikowska, E. Jetka B. Bałdzikowska, E. Jetka	V-VI 2022 IX 2022 XI 2022
10.	Podsumowanie projektu	Podsumowanie konkursów: <i>Bajka zamknięta w pudełku</i> oraz <i>Moja pierwsza książka z biblioteki</i> . Rozdanie nagród	koordynatorzy projektu	XI/XII 2022



Głośne czytanie

Fot. Archiwum szkolne



Konkurs pięknego czytania „Bohaterowie naszych baśni”



Konkurs pięknego czytania „Bohaterowie naszych baśni”

Fot. Archiwum szkolne



Konkurs pięknego czytania „Bohaterowie naszych baśni”

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Projekt, który zrealizowaliśmy, przyczynił się w znacznym stopniu do wzrostu czytelnictwa w kl. I-III. Podjęte przez nas działania cieszyły się ogromnym zainteresowaniem dzieci, zwłaszcza konkursy: głośnego czytania bajek i baśni, quiz ze znajomości bajek i baśni, jak również konkurs *Bajka zamknięta w pudełku*. Dzieci dopytują nas już o kolejne inicjatywy. Chętniej odwiedzają bibliotekę, podsuwają nam pomysły na następne akcje i proponują książki, które według nich powinnyśmy zakupić. Piękne jest to, że choć żyjemy w dobie elektroniki, pośpiechu i hałasu, dzieci potrafią zatrzymać się nad książką, wstuchać się w nią ze skupieniem, a potem pełne emocji zaczynają rozmawiać oraz zadają ciekawe pytania. Mimo wszystko dzieci są zaciekawione światem książki i chętnie po nią sięgają. Wzrosło też zainteresowanie rodziców biblioteką, jej zbiorami i realizowanymi działaniami, ponieważ informacje o naszych propozycjach ukazywały się nie tylko na szkolnym profilu na Facebooku czy na stronie internetowej, ale każdorazowo wysyłałyśmy też informacje bezpośrednio do rodziców za pośrednictwem dziennika elektronicznego. To właśnie

na prośbę rodziców rozszerzyliśmy zakres Szkolnego Maratonu Czytelniczego o kl. II. Cieszymy się ogromnie z powodzenia naszego projektu i przygotowujemy się do realizacji kolejnego, tym razem skierowanego do uczniów klas starszych.



Bogusława Bałdzikowska – historyk, politolog i pedagogii specjalny; nauczyciel dyplomowany; obecnie bibliotekarz w Publicznej Szkole Podstawowej nr 4 z Oddziałami Integracyjnymi z Starogardzie Gdańskim.



Emilia Jetka – pedagoga szkolny i terapeuta zajęciowy; nauczyciel początkujący; obecnie bibliotekarz i nauczyciel historii w Publicznej Szkole Podstawowej nr 4 z Oddziałami Integracyjnymi z Starogardzie Gdańskim.



Konkurs pięknego czytania „Bohaterowie naszych baśni”



Wystawa



Warsztaty dla dzieci objętych opieką świetlicową



Spotkanie z opowiadaczem z Grodziska Owidzkiego bajazem kocięskim p Szymonem Goralczykiem.



Warsztaty dla dzieci objętych opieką świetlicową

Instrumenty elektroniczne jako forma innowacji pedagogicznej prowadzonej w Szkole Podstawowej w Kowalach

Marzena Krasowska

W tym szaleństwie jest metoda.

William Shakespeare, *Hamlet*

Odkąd rozpoczęłam pracę na stanowisku nauczyciela muzyki w szkole podstawowej, wielokrotnie słyszałam od uczniów pytania: *Po co mi muzyka? Do czego mi się to w życiu przyda? Młodzi ludzie, którzy niechętnie rozpoczynają swoją przygodę z tym przedmiotem, są później jednymi z lepszych muzyków. Dlaczego? Uczniowie zadający pytania i szukający sensu w zadaniach szkolnych, wykazują przeważnie dużą kreatywność oraz czerpią przyjemność z własnych postępów. Są ambitni i nie chcą być porównywani, a jednocześnie boją się oceny rówieśników czy występów publicznych. Aby praca na lekcji, w tym śpiew oraz gra na instrumentach szkolnych, była przyjemna i bezstresowa, trzeba się pochylić nad wyborem metody i sposobem oceniania postępów ucznia.*

*Ja wybrałam pracę grupową, podczas której oceniam wzajemne wsparcie oraz koleżeńską pomoc. Chciałabym, aby uczniowie wyrzucili ze świadomości stwierdzenie *Ty lepiej nie śpiewaj, ponieważ śpiewać każdy może*. Aby stało się to rzeczywistością, zdecydowałam się na realizację innowacji pedagogicznej.*

A adresatami innowacji pedagogicznej, którą w tym roku szkolnym wprowadziłam jako urozmaicenie lekcji muzyki, są uczniowie kl. IV-VII. Zajęcia innowacyjne odbywają się w ramach zajęć obowiązkowych jako element godziny lekcyjnej, raz w tygodniu. Niniejsza innowacja ma na celu doskonalenie pracy z instrumentem muzycznym poprzez zainteresowanie uczniów wykorzystaniem aplikacji muzycznych do wspierania nauki gry. Ma ona zachęcać i motywować uczniów do szerzenia kultury muzycznej.

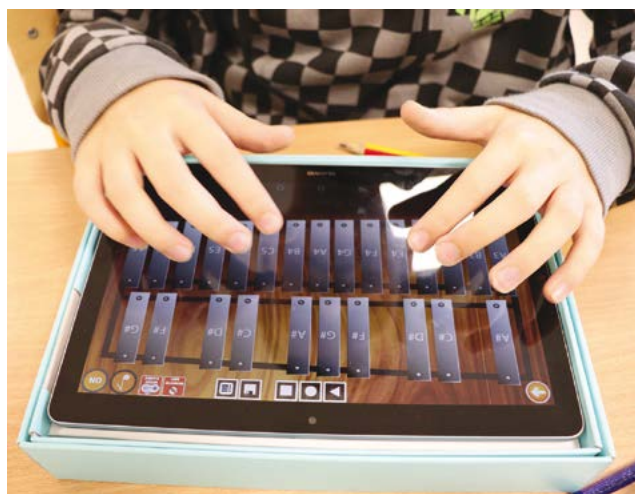
Innowacja *Instrumenty wirtualne* jest moją odpowiedzią na potrzeby uczniów, a także wyjściem naprzeciw

wymaganiom edukacyjnym zawartym w podstawie programowej dla II etapu edukacyjnego.

Podczas obserwacji prowadzonych w szkole zauważyłam, że uczniowie bardzo często sięgają po sprzęty elektroniczne. Im bardziej korzystanie z nich jest zakazane, tym bardziej są one atrakcyjne dla młodych ludzi. Wprowadzoną innowacją chcę pokazać uczniom możliwości, jakie niosą ze sobą nowoczesne technologie i to, jak można z nimi pracować, tworząc oraz zapisując muzykę. Podczas lekcji uczniowie pracują na urządzeniach elektronicznych (tabletach) i mają możliwość wyrażenia swoich emocji za pomocą tworzonej muzyki. Bardziej



Fot. Archiwum szkolne



Fot. Archiwum szkolne



Fot. Archiwum szkolne

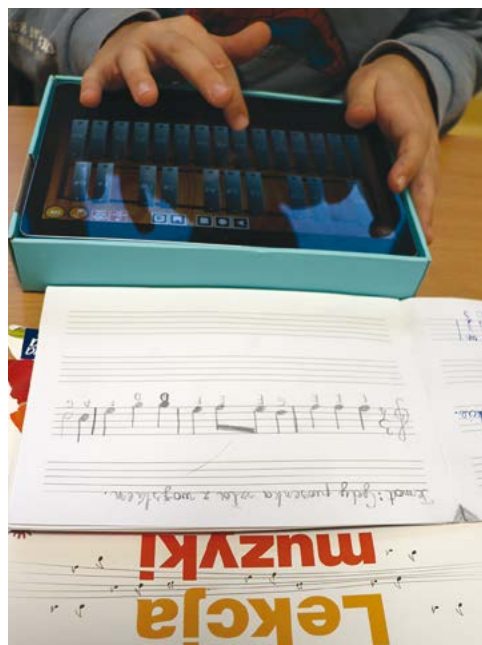
Marzena Krasowska – nauczyciel muzyki w Szkole Podstawowej w Kowalach, organistka i muzykoterapeuta; pasjonuje ją muzyka dawna i regionalna oraz chorał gregoriański; w swojej pracy stara się ciągle poszukiwać nowych rozwiązań, a także wspierać uczniów i rozwijać ich potencjał.

wrażliwe dzieci przy pomocy słuchawek połączonych z urządzeniem mogą uczyć się gry w komfortowych warunkach – tak, aby inni uczniowie nie słyszeli ich pomyłek. Uczniowie pracują również w kąciek relaksacyjnym, uczestnicząc w działaniach muzykoterapeutycznych podczas lekcji.

Szkoła zakupiła urządzenia elektroniczne wypożyczone na czas nauki zdalnej – postanowiłam zaadoptować je do pracy z aplikacjami muzycznymi. Dla wielu uczniów jest to nowe doświadczenie, poszerzające ich wiedzę. Uczniowie najpierw rozczytują utwór, podpisując nuty nazwami literowymi gamy C-dur i uwzględniając przy tym znaki przykluczowe. Następnie otrzymują tablet, na którym otwierają wybraną aplikację muzyczną (dzwonki chromatyczne, pianino itp.) i pracują z wirtualnym instrumentem.

Młodzi ludzie, którzy nigdy wcześniej nie mieli do czynienia z instrumentami (przeważnie uczniowie kl. IV), bardzo szybko opanowali grę na pianinie czy dzwonek wirtualnych i chętnie przekładają zdobytą wiedzę na pracę z rzeczywistymi instrumentami. Niektórzy bardzo szybko zaczęli rozczytywać nuty oraz grać przy wyłączonej nazwach literowych.

Uważam, że idąc z duchem czasu i wykorzystując urządzenia elektroniczne podczas lekcji muzyki, zachęcimy uczniów do promowania kultury muzycznej w szkołach, a także otworzymy im możliwości, jakie niesie ze sobą świat dźwięków elektronicznych. ■



Fot. Archiwum szkolne

POMORSKA BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA

Pomorska Biblioteka Pedagogiczna poleca zbiory
na temat zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży

oprac. Zdzisława Pawełczak, Wydział Informacji
i Wspomagania Placówek Oświatowych PBP w Gdańsku

Pomorska Biblioteka Pedagogiczna
im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku



Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Teraźniejszy świat zmienia się bardzo szybko. Zmiany te rozwijają naszą cywilizację, ale niosą również wiele zagrożeń. Najbardziej znamienne to te w sferze życia psychicznego. Bezbronni i narażeni na zaburzenia w rozwoju psychicznym są przede wszystkim dzieci oraz młodzież. Ważne jest wyraźne zaakcentowanie roli rodziców i nauczycieli w udzielaniu pomocy młodym ludziom. Wychodząc naprzeciw potrzebom w zakresie dbałości o zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży, proponujemy Państwu wsparcie, polecając książki, filmy i artykuły z czasopism, poruszające omawianą tematykę. Zachęcamy do przeglądania i zamawiania wybranych materiałów z naszego katalogu on-line, znajdującego się na stronie internetowej www.pbp.gda.pl.

Zapraszamy do zapoznania się z nowościami z zakresu zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży.

W propozycjach książkowych wymienionych poniżej przedstawiono szeroko tematykę wpływu różnych zjawisk na zdrowie psychiczne dzieci. Materiały te skierowane są do przyszłych rodziców i nauczycieli. Poruszają w swej tematyce sferę social mediów i jej wpływu na rozwój młodego człowieka. Ostatnia z wyżej wymienionych to nowa na polskim rynku kompleksowa monografia skierowana do wszystkich osób zainteresowanych zagadnieniami dotyczącymi zdrowia uczniów, nauczycieli i pracowników niepedagogicznych szkoły. Może być przydatna w działaniach skierowanych do uczniów w szkołach różnych typów.

Jak być dobrym rodzicem : książka o rodzicielstwie w czasach social mediów, opresyjnych szkół i samotności / Małgorzata Gołota. – Poznań : Filia, 2022. – ISBN 978-83-8280-293-1. Sygn. 215656

Dziecko na cyfrowym odwyku : jak bez krzyku oderwać dziecko od komputera i smartfona / Małgorzata Majewska. – Bielsko-Biała : Wydawnictwo Dragon, 2022. – ISBN 978-83-8172-934-5. Sygn. 215261

Szkoła i zdrowie jej uczniów i pracowników / redakcja naukowa Iwona Chrzanowska, Barbara Woynarowska. – Gdańsk : Grupa Wydawnicza Harmonia, 2022. – ISBN 978-83-8309-135-8. Sygn. 215323

Kolejne dwie propozycje to już sfera zaistniałego kryzysu bądź choroby, w której dorośli winni nieść pomoc i wsparcie. Dziecko w obliczu zaistniałych zjawisk jest całkowicie zależne od osoby dorosłej. To na niej spoczywa odpowiedzialność za dalsze losy i przyszłość młodych ludzi dotkniętych depresją, autyzmem i wieloma innymi zagrożeniami w sferze psychicznej.

Żyłkę zawsze noszę przy sobie : depresja dzieci i młodzieży / Małgorzata Gołota. – Poznań : Filia, 2022. – ISBN 978-83-8195-942-1. Sygn. 213880

Depresja i samobójstwa dzieci i młodzieży : żyć nie umierać – poradnik dla rodziców i nauczycieli / Joanna Chaitzow. – Warszawa : Dafin, 2018. – ISBN 9788380857063. Sygn. 203664

Proponowany pakiet trzech filmów z serii: *Zanim pojawią się problemy* skierowany jest do uczniów starszych klas szkół podstawowych i ponadpodstawowych.

Tematyką pierwszego z nich jest lęk i smutek wśród dzieci i młodych ludzi. Często towarzyszący i niezauważony, pod wpływem różnych czynników prowadzi do depresji, nerwicy czy stanów lękowych u młodych ludzi. W filmie poruszono również zagadnienie substancji psychoaktywnych.

Smutno mi, chociaż nie wiem czemu : depresja, nerwice, lęki u młodych ludzi / reżyseria, zdjęcia Marcin Wołkowicz. – [Piaseczno] : Multieducatio.pl, 2019. Sygn. DVD 3250



Drugi film podejmuje temat budowania grup rówieśniczych oraz roli, jaką odgrywa zaistnienie w grupie w sferze rozwoju psychicznego młodego pokolenia. Jest również mowa o izolacji i odtrąceniu oraz ich wpływie na budowanie relacji z drugim człowiekiem.

Ja, moi koledzy, a grupa rówieśnicza : budowanie relacji w grupie / reżyseria, zdjęcia Marcin Wołkowicz. – [Piaseczno] : Multieducatio.pl, 2019. Sygn. DVD 3251

Ostatni z serii film podsuwa wskazówki, jak dbać o zdrowie psychiczne w wieku szkolnym. Okres edukacji szkolnej jest czasem kluczowym, kiedy można jeszcze uratować młodego człowieka przed konsekwencjami braku reakcji na zachodzące w nim negatywne zmiany psychiczne. W nagraniu jest również mowa o tym, jak młody człowiek powinien dbać o swoje zdrowie.

Zdrowie psychiczne : jak o nie dbać w wieku szkolnym / reżyseria / reżyseria, zdjęcia Marcin Wołkowicz. – [Piaseczno] : Multieducatio.pl, 2019. Sygn. DVD 3252

Proponujemy również ciekawe artykuły z czasopism prenumerowanych w naszej bibliotece, które w swojej treści poruszają tematykę związaną ze zdrowiem psychicznym dzieci i młodzieży.

Najczęstsze zaburzenia zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży / Małgorzata Łoskot // *Biologia w szkole : czasopismo dla nauczycieli.* – 2021, nr 5, s. 30 – 33. – ISSN 0137-8031. Sygn. 054

Ewaluacja programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego adresowanych do dzieci i młodzieży : wybrane zagadnienia / Anna Borucka, Bartosz Kehl // *Dziecko Krzywdzone : teoria, badania, praktyka.* – 2021, nr 3, s. 37 – 52. – ISSN 1644-6526. Sygn. 015854

Również dostęp elektroniczny: <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/808/657>

Model EZERA : opieka środowiskowa w leczeniu zaburzeń psychicznych wieku dziecięcego / Kamila Lenkiewicz // *Dziecko Krzywdzone : teoria, badania, praktyka.* – 2020, nr 1, s. 153-166. – ISSN 1644-6526. Sygn. 015854

Również dostęp elektroniczny: <http://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/759/610>



VI Pomorska Uczniowska Konferencja Naukowa

Justyna Malinowska,
Wydział Informacji i Wspomagania Placówek Oświatowych PBP w Gdańsku

26 listopada 2022 r. w gościnnych murach Politechniki Gdańskiej odbyła się kolejna edycja Uczniowskiej Konferencji Naukowej, imprezy realizowanej w ramach projektu *Zdolni z Pomorza*. Obrady toczyły się pod hasłem *Słońce, Księżyc – spójrzmy w niebo okiem naukowca lub artysty*. Ten interdyscyplinarny temat zainteresował ponad 300 uczestników przybyłych z całego województwa pomorskiego, przede wszystkim uczniów i nauczycieli. W telegraficznym skrócie VI PUKN to: 42 prelegentów i 31 wystąpień podczas 11 godzin obrad w 5 panelach dziedzinowych.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonał dyrektor Departamentu Edukacji i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego Adam Krawiec, który przypomniał poprzednie edycje tego wydarzenia i podkreślił ich znaczenie w projekcie *Zdolni z Pomorza*. Następnie głos, w imieniu Politechniki Gdańskiej, zabrała dr Barbara Wiekieł, prof. PG, prorektor ds. studenckich. Ostatnim, jednak nie mniej ważnym punktem części rozpoczynającej konferencję, był wykład inauguracyjny pt. *Od Apollo do Artemis, czyli powrót ludzkości na Księżyc*, który wygłosił mgr Przemysław Rudź, popularyzator astronomii i muzyk.

na planecie Ziemia różni się od chemii wszechświata. W sesji *fizyka* mgr Bogna Pazderska z Hevelianum opowiedziała o celach misji Artemis. W ramach panelu *matematyka/informatyka* prof. Uniwersytetu Morskiego w Gdyni dr hab. Sambor Guze oraz dr Hanna Guze przybliżyli zagadnienia geometrii nieba, czyli opowiedzieli o tym, co widzi matematyk i jak liczy odległości. Z kolei słuchacze panelu humanistycznego mieli okazję przypomnieć sobie znaczenie motywu księżyca w powieści Michaiła Bułhakowa *Mistrz i Małgorzata* – ten temat przybliżył słuchaczom prof. Uniwersytetu Gdańskiego dr hab. Krzysztof Kornacki.



Następnie uczestnicy konferencji dołączyli do wybranego przez siebie panelu dziedzinowego: z biologii, chemii, fizyki, matematyki/informatyki lub nauk humanistycznych. Sesję *biologia* otworzył wykład prof. Uniwersytetu Gdańskiego dr. Wojciecha Glaca, który opowiadał o wpływie promieni słonecznych na pracę neuronów naszego mózgu. Na panelu chemicznym w tym samym czasie (obrazy na wszystkich panelach toczyły się równoległe) dr inż. Bartłomiej Cieślak z Politechniki Gdańskiej starał się odpowiedzieć na pytanie, czy chemia

Obrady w każdym panelu były podzielone na dwie sesje. Trzydziestu ośmiu młodych prelegentów podczas dwudziestu pięciu wystąpień podjęło próbę odkrycia rąbka tajemnicy Słońca i Księżycy. Podczas konferencji dowiedzieliśmy się m.in. o obecności tych ciał niebieskich w starożytnych wierzeniach, literaturze i sztuce, o oddziaływaniu Słońca na zdrowie, a także o chemicznym obliczu powstania srebrnego globu i ognistej kuli. Słuchacze mieli okazję poznać tajemnice napędów rakietowych i lotów na Księżyc, a także dowie-

dzieć się, jakie rośliny można wyhodować na Księżycu. Wśród poruszanych tematów nie zabrakło aktualnego obecnie problemu globalnego ocieplenia.



Fot. Archiwum PBP w Gdańsku

Podczas przerwy między sesjami można było zapoznać się z ciekawie przygotowanymi przez uczniów posterami oraz stoiskami partnerów konferencji: uczelni, firm i studenckich kół naukowych. Nie zabrakło rozmów w kuluarach i wymiany doświadczeń między uczestnikami wydarzenia.



Fot. Archiwum PBP w Gdańsku



Fot. Archiwum PBP w Gdańsku



Fot. Archiwum PBP w Gdańsku

Podczas uroczystego zakończenia prelegencji i autorzy posterów zostali uhonorowani dyplomami, upominkami oraz burzą oklasków od wszystkich zebranych. W imieniu organizatorów głos zabrały mgr Małgorzata Kłós dyrektor Pomorskiej Biblioteki Pedagogicznej w Gdańsku oraz dr Anna Niewulis z Politechniki Gdańskiej, dziękując młodym naukowcom za zaangażowanie w przygotowanie wystąpień.



Fot. Archiwum PBP w Gdańsku

VI Pomorska Uczniowska Konferencja Naukowa została zorganizowana przez Pomorską Bibliotekę Pedagogiczną w Gdańsku, Politechnikę Gdańską oraz Samorząd Województwa Pomorskiego. Patronat honorowy nad wydarzeniem objęli: Rzecznik Praw Dziecka, Pomorski Kurator Oświaty, Polska Agencja Kosmiczna POLSA oraz Centrum Popularyzacji Kosmosu Planetarium Toruń. Patronat medialny sprawowali: portal Trójmiasto.pl oraz tygodnik „Zawsze Pomorze”. Partnerami konferencji byli: Hevelianum, Centrum Nauki Experiment w Gdyni oraz Biproraf Sp. z o. o.

Jak co roku, dopełnieniem wydarzenia będzie wydanie monografii pokonferencyjnej. Prace nad publikacją trwają, a my tymczasem rozpoczynamy przygotowania do organizacji kolejnej edycji konferencji. VII Pomorska Uczniowska Konferencja Naukowa odbędzie się 30 września 2023 r. pod hasłem *Ciało człowieka – fascynująca maszyna*. Serdecznie zapraszamy do udziału w tym wydarzeniu! Uczniów pragnących zaprezentować się przed szerokim audytorium i wygłosić referat, zachęcamy do wysyłania zgłoszeń do 30 kwietnia br. Szczegółowe informacje są zamieszczane na stronach internetowych zdolnizpomorza.pl oraz pbp.gda.pl.

Dzieci i młodzież online. Instrukcja obsługi

Filmoteka Narodowa – Instytut Audiowizualny udostępnia na swojej stronie internetowej (<https://tiny.pl/w5nh7>) cykl nagrań wykładów dla rodziców i nauczycieli na temat zagrożeń oraz możliwości, jakie niosą ze sobą narzędzia cyfrowe. Kiedy i jak wspierać, kiedy wkraczać, jak rozpoznać, że z dzieckiem dzieje się coś złego, zanim konsekwencje będą zbyt poważne? Na te i wiele innych, ważnych pytań, które co dzień pojawiają się w głowie niejednego rodzica czy wychowawcy, odpowiadają zaproszeni przez Filmotekę Narodową eksperci zajmujący się zagadnieniami świata cyfrowego. W podzielonych tematycznie wykładach mówią zarówno o tym, jak chronić dzieci przed zagrożeniami, jakie niesie



ze sobą cyberprzestrzeń, jak i o tym, jak dobrze wykorzystywać narzędzia cyfrowe – jak sprawić, aby ułatwiały nam życie i wspierały w rozwoju czy tworzeniu więzi rodzinnych i społecznych. Do każdego wykładu są przygotowane infografiki zawiera-

jące najważniejsze rady oraz wskazówki ekspertów. Infografiki można bezpłatnie pobrać i wykorzystać do celów edukacyjnych, np. podczas lekcji wychowawczych czy spotkań z rodzicami.

źródło: <https://fina.gov.pl>

O TYM SIĘ MÓWI

oprac. Joanna Aleksandrowicz,
starszy specjalista PCEN ds. edukacji wczesnej

Projekt IT Girls – bezpłatny ebook



Jak wspierać dziewczynki w odkrywaniu nauk ścisłych? Jak sprawić, by od najmłodszych lat wiedziały, że wszystkie możliwości kariery, także w IT czy szeroko pojętych *technicznych dziedzinach*, stoją dla nich otworem? Jak zachęcać, by z determinacją odkrywały swoje talenty? Odpowiedzi na te i inne pytania znajdziemy w najnowszym ebooku przygotowanym przez Fundację IT Girls. W publikacji, poza inspirującymi wywiadami z ekspertkami, znajdziemy informacje, jak pomóc dziecku w odkrywaniu siebie, jak je motywować oraz jak tworzyć przyjazną atmosferę, w której jest przestrzeń na błędy. W dodatku do ebooka ekspertki i inspirujące kobiety ze świata technologii rozmawiają o tym, jak uświadamiać dziewczynkom, że świat IT ma im wiele do zaoferowania. Badanie Microsoft dotyczące przyczyn powstawania zaburzenia równowagi płci w zawodach z grupy STEM pokazują, że dziewczynki najbardziej interesują się nowymi technologiami w wieku 11 i 12 lat, ale tracą ten zapał już po 4 latach. Szanse na ponowne zainteresowanie dziewczynek tym obszarem są niewielkie. Dzięki ebookowi rodzice i nauczyciele będą mogli lepiej zrozumieć to niepokojące zjawisko i poznać narzędzia do rozpoczęcia zmiany już dziś. Darmowa publikacja jest do pobrania ze strony Fundacji: <https://nauka.itgirls.org.pl>.

źródło: <https://nauka.itgirls.org.pl>

Dziecko pod wpływem traumy – poradnik dla nauczyciela



Dr Ewa Odachowska-Rogalska, psycholog, kierownik Zakładu Psychologii Klinicznej Dzieci i Młodzieży w Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, we współpracy z UNICEF Polska, przygotowała poradnik dla nauczycieli, psychologów, pedagogów, placówek oświatowych i poradni psychologicznych pt. *Dziecko pod wpływem traumy*. Autorka zwraca uwagę na sytuację dzieci z Ukrainy, które doświadczyły traumy związanej z wojną i potrzebują szczególnego wsparcia, kiedy trafiają do szkół i placówek w obcym dla nich kraju. W poradniku znajduje się wiele cennych wskazówek, m.in. jak rozpoznać objawy stresu traumatycznego u dziecka czy jak pracować z uczniami, którzy doświadczyli traumy. Dodatkowo UNICEF Polska przygotował zestaw materiałów edukacyjnych skierowanych do nauczycieli, rodziców/opiekunów oraz uczniów, które przybliżą tematykę zdrowia psychicznego młodzieży i pomogą w zaplanowaniu zajęć dydaktycznych. Materiały są do pobrania ze strony internetowej: <https://tiny.pl/w23mq>.

źródło: <https://unicef.pl>

Elementarz. Podręcznik do nauki czytania dla dzieci z Ukrainy



Elementarz [dostępny nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/w8mrv>] to książka przeznaczona dla dzieci z Ukrainy, które rozpoczynają naukę języka polskiego. Mogą z niej korzystać zarówno nauczyciele (także logopedzi), jak i rodzice.

Książka wyrasta z zawodowych doświadczeń autorki i zawiera ćwiczenia wykorzystywane przez nią w uczeniu ukraińskich dzieci języka polskiego. Zawarte w elementarzu zadania zostały przygotowane z myślą o kształceniu sprawności słuchania i powtarzania, rozumienia, samodzielnego mówienia oraz czytania. Ćwiczenia uporządkowano zgodnie z techniką programowania języka, która pozwala uczyć języka w sposób systemowy. (...)

Wszystkie ćwiczenia zostały wyposażone w instrukcje, a nauczyciele/rodzice korzystający z podręcznika mogą – w zależności od potrzeby – swobodnie wybierać zadania. Zaprezentowane w elementarzu ćwiczenia warto także wzbogacać o własne przykłady, by w ten sposób stwarzać dziecku możliwość jak największej liczby powtórzeń.

źródło: www.ore.edu.pl



Fot. B. Kwaśniewska

**Pomorskie Centrum Edukacji
Nauczycieli** w Gdańsku



Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego



Organ prowadzący: Samorząd Województwa Pomorskiego

Placówka posiada akredytację — decyzja Pomorskiego Kuratora Oświaty
w Gdańsku nr 74/2020 z dnia 12 sierpnia 2020 r.

Placówka wpisana do rejestru instytucji szkoleniowych Wojewódzkiego Urzędu
Pracy w Gdańsku pod nr ewidencyjnym 2.22/00057/2007